

MÉGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Rökk Szilárd-utca 18. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza

—☉ Budapest, február hó 19. ☉—

Krónika.

Lotz.

— febr. 15.

Klasszikus Walpurgis-éj. A levegő nem fekete, hanem olyan, mintha opálosan villogó tavak és felhők tornyosulnak egymásra, összefonódott embertestek mint a felhők gomolyognak a kristályos levegőben, emberforgatagok viharzanak fölfelé, aztán aláhullanak, mint az elfáradt csillagok és zszibongó elevenséggel töltik meg a kékragyogású levegőt. Démonok szabadultak fel, a nyugtalan mozgások démonjai, s a lélekző tenger lihegése hallatszik ki a mozgások ritmusából. Nagy természeti erők formálódtak itt egy opálosan ragyogó, világos éjszakára emberi testekbe és könnyű színek fátyolával takarták magokat, hogy ne legyenek félelmesek az emberek előtt; testetlen testek ezek, csupán a mozgás elevenségében élők és dematerializálódott formák, amelyeket csupán a nagyszerű vonal tesz láthatókká.

A Cristus Triumphans. Az alaktalan térből kiválik az eleven vonal, egyetlen óriási lendülettel, mint ahogy az ősi tüzek korában kiváltak az alaktalanságból a geológiai formációk vonalai. A nagy gránithegyek vonala ez, egy teremtő geszfussal meghuzott vonal, a Cristus Triumphans félelmes alakját körülfutó vonal, amely egy Istent rajzol bele az alaktalan semmiségbe. Ugy van ott az Isten, mint a ragyogó napok, látszólag mozdulatlanul, valójában pedig a rohanó világok energiájával mozogván az örökkévaló dolgok között. A szférák zenéje hangzik ki a nagyszerű vonal ritmusából, s az ítélet jár a diadalmas keresztény Isten nyomában.

A műcsarnok szobor terme kozmikus események színhelye lett, orgonabugással telt meg a levegője s az orgonaszóba belenyikorog egy vézna harmonika: a Stróbl mester Lotzot dicsőítő alkotása, amely bársonyból és gipszből állít emléket a világokat mozgató mesternek. Az örökkévalóságban egy szinpadi dekoráció. Igazán szellemesen van elgondolva.

* * *

Lotz Károly fali képei az operaplafon óta többé nem sorozhatók iskolákba. Rubens bánt ilyenformán az emberi testekkel, de az ő animalis szépségeitől egészen idegenek a Lotz átlekesült szépségei. Michelangelo huzott meg egy vonalat olyan ellentállhatatlan erővel, mint Lotz a lipótvárosi templomba készült óriási Krisztusképén, de a firenzei titán lázadó, megfélemlítő ereje mégis egészen más,

nagyszerűbb, de nyugtalanítóbb, mint a Lotz harmóniákba higgadó energiája. Végső kifejlődésében olyan az ő festése, mint a Bach muzsikája, kristálytisztta, vihar nélkül való és egyszerű s amióta nem küzd már az anyaggal, elsimultak a megcsinálás izgalmainak nyomai: nincs technika s nem konstatálhatók a létrejövétel módjai. Tulajdonképpen allegoriák volnának az ő alakjai, de ki veszi azt észre, mikor ezek az alakok egyuttal inkarnációi is az elvont, az anyagtól független életnek, s egy nagy szimbolum az ő művészete, a mindent mozgató erők vonalban kifejezett szimboluma.

Lotz itthon volt egész kifejlődése alatt és abból a generációból való, amelyiknek a történelemben voltak az elődei. A mi generációnk már abban a pillanatban, mikor ecsetet vesz a kezébe, tudja, hogy a maga külön útján kell haladnia, mert a multtól való szecsessziót megcsinálta neki az előbbi generáció. Lotz itthon fejlődött, ami annyit jelent, hogy Bécsben. És át kellett rágni magát az egész művészettörténeten s azokon, akik szívosan kapaszkodtak a multba, hogy eljusson a maga megismeréséig. Egyrésről a cinquecento emlékei, másrésről a Bécs végelgyengülésben levő biedermyersége, Tizian harsogó színei és Rahl hideg sémái, azután a későbbi hollandusok galériatónusa és a német zsánerfestők népszinműszerű édességgel, Ruysdaël, Van Dyk és Waldmüller: ezek voltak a koloncok, amiket le kellett ráznia magáról. Lighton angol klasszicizmusához jutott el a tisztulás későbbi folyamán, ahhoz a különös klasszicizmusához, amely az Ingres hideg formalizmusát színekkel melegíti föl és diszkrét lilaszínű és vörös drapériákat és könnyű hus-színeket halk hegedűszavu akkordokba csendit össze. Legutóbbi aktjain ez a stádium konstatálható, míg arczképei kibontakozván az idegenségek nyügeből, már továbbhaladtak és tavaszi színek friss közvetlenségével a leánylkek poézisét éneklik meg. Legtovább járt freskóiban. Itt egészen külön világot épített már magának és ezt átragyogják azok a fiatal színek, amelyeket öregkorára talált meg egy bájos leánylkek viruló tavaszában.

* * *

Egy kis teremben csupa Kornélia-arczkép. Megdöbentik az embert ezek a titokzatos metszésű szemek, ez az energikus, finom áll, az ajkak gögös, férfias vonala s az a megmagyarázhatatlan, leányos gyöngédség, amely ezekből a férfias arczvonásokból kialakul. Egy antik istenszobor fensége és Watteau könnyed eleganciája vegyült el ebben a különös arczban és éppen ez a két sajátosság határozza meg a Lotz későbbi freskóinak hangulatát. Itt van, ebben a Kornélia-teremben az a fölfrissítő és meg-

ujtató fluidum, amely nem engedte megöregedni a Lotz Lároly lelkét, itt él elevenen az az esztétikai-elragadtatás, amelyet a fiatal szépség szemlélete kiváltott a művész lelkében és ebben a teremben a tavasz föltámasztó lehelete fogadja a profán embereket is és ez a lehelet megérteti velünk a Lotz művészetének csodálatos problémáját.

Marco.

Egy alkonytájt . . .

Egy alkonytájt megfogta a kezem
S tartotta hosszan-hosszan melegen
S szemembe nézett:

Köröttem kinyílt százezer virág!
Gerlék kaczagtak! S biborszinű láng
Csapott az égnek!

— Azóta minden, minden alkonytájon
E nagy csoda megújulását várom —
Hivom — idézem!

. . . Ha meg nem fogja újra a kezem
Ugy dédelgetve, lágyan, kedvesen:
. . . Meghalok . . . érzem . . .

Jörgné Draskóczy Ilma.

A gyárban és otthon.

Irta: KÓBOR TAMÁS.

I. A gyárban.

A kendője fülíg ér, a sipkája nyakig. Mohuk Sándor nagyon fázós ember, a pipáját is csak melegítőnek szivja, de csakhamar kiveszi szájából és zsebre gyűri, mihelyt a gyár kapujához ér. A kapus ur tiszteletlenségnek venné, pedig amugy is utazik rá a sipkája miatt, a kendője miatt, minden miatt, mert a kapus ki nem állhatja Mohuk Sándort.

Amint nagy alázatosan süvegelve beljebb kerül, föllélegzik. A kapus háttal állt felé, így nem is rivalt rá. Amint végigmegy a rengeteg udvaron, rozsdás kazánok, kocsironcsok során át, amelyek körül már foglalatostkodnak ingujjra vetkőzött siket kovácsok, foghegyről köpnek az utja irányában és azt mondják:

— A bundás!

Hogy miért? A jó isten tudja. Ezek a meztelenkaru legények ha munkába mennek, munkából jönnek, szakasztott úgy vannak bepakolva, mint ő, mint minden munkás ember, aki utban van. Mégis csak rajta akad fönn a kajáságuk, máson senkin. Tán azért, mivel olyan tutyi-mutyi ember, az orrára van írva, hogy félti a kenyerét, a gyár-igazgatótól csak úgy, mint a gazdátlan kutyától. Azért is alázatos mindenki irányában és azért is lovagol rajta mindenki.

Az öntő végében van a furó-műhely. Mohuk Sándor még az óriási szijaknak is hajbókol, mert bizonyos, ha egyszer nem tenné, a gőzfüró szija megharagudna, derékon kapná és fölfordítaná a rettentő füstös magasságba, ahol a tranzmissziós rudak, kerekek össze-vissza berregnek, a csattogó szijakat pöndörítve.

A munkás ember isten tudja micsoda módon úgy tudja rendezni a dolgát (föltéve, hogy nem szakmányban dolgozik), hogy akármilyen korán kerülne is a helyére,

épen csak a gőzkürt megszólalása pillanatában készült el a munkára. Mohuk Sándor még ehhez se ért. Akik nálánál később érkezték, még bajlódtak a kendőjükkel, bekecsükkkel, a kék bluzzal, melyet legalul hordanak, mikor ő már állt a furójánál talpig kékben és fülíg piszkosan s zavart pillantásokkal nézte a meginduló szijrengeteget. Ha hozzáfog a munkához, röhögnek rajta a társak, ha veszteg marad, félő, hogy rátamad a művezető:

— Mafla, inkább áll és rontja a levegőt, semhogy egy perczel előbb fogna munkához, pedig csak kegyelemből tartják, olyan lassú, mint a nagy óramutató.

Végre rászánja magát, neki áll a munkának. Óriási vaskoczkákba lyukakat kell furnia. Nem neki, hanem a gőzfürónak. Rongyos munka, egy ló is elvégezné. A vaskoczkákon szépen ki van pontozva, hogy hová való a lyuk, a nagyságát a furó szabja meg, melyet a művezető illesztett be neki, csak oda kell tenni, el kell szedni a vasdarabokat, megindítani, megállítani a furógépet, megolajozni a furót és ügyelni, hogy merőleges irányban lefelé dolgozzék, nehogy ferdén furja keresztül a vasat.

Mellette ugyanezzel a munkával inasgyerekek és napszámosok foglalatostkodnak, ő az egyetlen géplakatos, akit erre a silány munkára fogtak. Lassú, ügyetlen minden egyébhez.

Amint telik az idő, ez is, az is rákiált egy-egy inasra és kiszolgáltatja magát. Mohuk Sándornak nincs erre való vakmerősége. A gyomra kezd korogni, de fél a kabátjához lépni és kiszedni belőle a darab kenyeret, melyet otthon uzsonnára zsebrevágott. Bizony az uzsonnáját csak akkor fogyasztja el, mikor a szigorú gőzkürt gőgösen rárivall: takarodj ebédelni!

A napszámosok körülötte, míg a furót igazítják, maguk között eléggé kedélyesen elmulátnak. Amint a művezető vagy egyik-másik mérnök hátat fordít, csufosan összeröhögnek s mindig tudnak az illetőről valami becsmérlőt mondani. A művezetőt rozsdásnak nevezik vörös szakállá és vörös orra miatt, a főmérnökről pedig csak mint a zsidóról beszélnek. Hogy miért, az tán fölösleges mondani is.

Aztán beszélnek szocializmusról, vitatkoznak egymással és átkozzák a kapitalizmust, meg a gépeket. Mohuk Sándor meg csak hallgat, azaz még hallgatni sem meri őket. Dehogy is mondaná rozsdásnak a művezetőt, zsidónak a főmérnököt. Sőt ezt valami kutyaszerű ragaszkodással szereti is, mivel az egyetlen ember, aki jól bánik vele. Gondol is arra, hogy meg kellene tiltani ezt a tiszteletlen beszédet, de bizony csak a gondolatnál marad, sőt az is csakhamar gyáván elpárolog.

Ilyen Mohuk Sándor. Amint ott áll a gép mellett, mintha ebben több emberies volna, mint ő benne. Gyáva, ügyetlen, bamba és türelmes. Még csak örülni sem tud, mint a többi, ha fölbúg a hatórai szabadító gőzkürt, melynek hallatára egyszerre megáll minden kéz, a Mohuk Sándorét kivéve, aki nem meri abbahagyni a munkát, amíg csak fölötte való embert lát. S amint aztán mégis csak összeczehelődik s míg a többiek csoportosan diskurálva, nevetgélve kifelé tartanak, ő egymagában félenken az emberek felé pislogva kifelé bandukol. A gyár nagy kutyája épen csak ő rá veti magát s a kapus káromkodva nevet rajta és nézi, mint védekezik nagy alázatosan a hatalmas állat ellenében, könyörögve szólongatva nevén:

— Neró, Neró!

II. Otthon.

Ismerik az upesti utat? Ott mennek haza az árnyékemberek. Késő este feketén hömpölyögnek rajta végig, a villamos kocsik sisteregve zakatolnak eléjük s a levegője több por, mint oxigén. Szomorú deszka-utczák torkolla-

nak belé s mintha minden ember, mihelyt ezekbe az utcákba befordul, rögtön utonállóvá válnék, olyan félelmetes nézni őket, a jámbor gyári munkásokat, akik nehéz munka után hazafelé tartanak, fülig csavarva a kendőt, nyakig tolvá a sipkát.

Amint Mohuk Sándor végigmege az egyik palánk-utcán, az egyik düledező viskóból egy csaholó kutya szökken elébe.

— Beste lelke, — dörmög Mohuk, s ugy oldalba rugja a hatalmas állatot, hogy az szükölve bukdácsol keresztül a pocsolján s vonitva menekül az éjszakába.

A viskó világos ablakából rettenetes zenebona hangzik ki. Gyerekek visitanak, asszonyok rikácsolnak. Mohuk Sándor oda toppan az ablak elé és végig csördít rajta az öklivel. Halálos csönd támad ennek nyomában. Aztán ropogó, sulyos léptekkel végigrecsegteti a deszkát, amely a nyílt csatorna fölött a viskó udvarára vezet s a lábával egyet rug a nem záró ajtón, hogy az is ijedten föl pattan.

A konyhában csak a kályhatűz rőt fénye világít, a szobából félelmes suttogás hangzik még:

— A papa, csitt, a papa.

S amint Mohuk Sándor benyit a bűzös, szűk szobába, négy gyerek félénken rá emeli szemét, reszketve járul elébe egy csontig lesoványodott, nyögös asszony, kérlelően félő tekintettel leszedi róla a sipkát, letekeri nyakáról a kendőt, lehuzza róla a bekecset, közben pedig a másik, az öregasszony kisuhant a konyhába s mire Mohuk Sándorról a felesége lehuzta a csizmáját is, ott párolog az asztalon a leveses tál s Mohuk Sándor morogva kanalaz belőle.

— Só! — ordítja egyszerre s az egész nyomoruság fészke megreszket mérhetetlen félelemben. Csakugyan elfelejtettek sót tenni az asztalra, isten legyen irgalmas nekik.

— Azt hittem, — szólt az asszony (ez a legbátrabbik még) — hogy ma el is van sózva.

A kanál odacsörömpöl a cseréptányérhoz, tán szét is repesztette.

— Sót! — ordítja az ember — s ha még egyszer nem lesz só az asztalon, nyakadba öntöm a levest.

Az egyik gyerek, tán öt éves, valamit odasúg a bátyjának.

— Kuss! — ordít rá Mohuk Sándor s a kis gyerek az ágy mögé bujik s a falábat harapja, nehogy a zokogása hallassék.

— Megint lármáztatok, hallottam, de hát előbb hadd vacsorázzom meg, majd aztán számolok veletek.

S amíg e fenyegéstől a gyerekhadnak végtelen fájdalomban és rettegésben megdobog a szíve, a félelmetes ember mérges pillantással, de a legnagyobb nyugalommal fogyasztja levest, hangosat szürcsölve, vastag bajuszát a kabátja ujjával megtörölve, közben pedig nagyokat húz a vizes kancsóból.

Alighogy végzett a levestel, ott párolog már a főzelékes tál előtte, közepén egy nagy darab hússal. Az irigység legyőzi a kicsinyekben a félelmet. Tágra meresztett szemmel követik a húsdarabok útját a tányértól a szájig, a nyál összefoly szájukban s mindannyiuk egy gondolattal vivódik: lesz-e ma maradék, ami nekik jut?

Mert csak Mohuk Sándor eszik húst ebben a házbán, a többinek csak nagy ünnepkor jut belőle, meg néha, ha tányérján hágy egy-két harapást.

Az ember az utolsó falat húst a villába szurja, szájához veszi. Mennyi csalódott remény tűnik el e falattal a vastag bajusz alatt. De a villa egyszerre csak megáll. Mohuk Sándor mérgesen tekint végig a lélegzetét visszafőtő familián, aztán hirtelen a felesége felé böki:

— Nesze!

— Csak edd meg! — mondja halkan az asszony, egy oldalpillantással a gyerekek felé.

— Nesze! — ismétli most már orditva az ember. Az asszony a kezével óvatosan leszedi a húst és a gyerekek felé huzódik.

— Magad edd meg! — rival rá az ember — majd kapnak ezek a kölykök húst, ha öregek lesznek.

És az asszony lenyeli a falatot, egyre a gyerekekre nézve, akik ismét rettegve huzódtak hátra, halk sóhajjal s mig legyűri torkán a falatot, a tekintete táplálja őket: szinte érzik is, az édes anya gondolatban hogy osztja föl közöttük a kis húsdarabot, de hát persze, nem teheti meg, mikor apa nem engedi.

— Egy-kettő, éjszaka legyen, — kommandiroz Mohuk Sándor s a kis szoba egyszerre csak fölfordul, szalmazsákok lepik el a fal mentén a padlót, piszkos vánkösök lebegnek a levegőben, cipők koppannak a földhöz s alighogy a család fő maga ágyba feküdt, az asszonyon kívül teremtett lélek nincs többé a talpán.

— Az a rozsdás ma megint nagyon fölboszantott, — morogja most némileg megbékülve Mohuk Sándor — no de nem tűröm már soká, már szóltam is a zsidónak, hogy vagy a rozsdás megy, vagy én. No hát nem én fogok menni. Ha a főmérnök ember volna a talpán, már rég kitette volna a szűrét annak a részeg tolvajnak. De hát hiába, az is csak olyan tutyi-mutyi, mint minden zsidó.

Krónika II.

Glosszák a hétről.

— febr. 17.

A politikusok szinte hiszterikusan izgatnak, különösen azok, akik a helyzetnek forma szerint urai. Nagyon ragaszkodnak jogaikhoz, de roppantul csodálkoznak, hogy a jogokat nem vitatja el tőlük senki. Nem is igen akarják, nem is tudják elhinni s ezért borul el oly gyakran a látóhatár. Ha a király Khuennel, vagy Goluchowskyval beszél, akkor sötét elszántsággal rakják össze a barikádokat minden nélkülök és ellenök való megoldás ellen. Ha Tisza a fülebotját mozgatja, ármányt sejtene és agyarkodnak ellene. Amellett a vezérek hallgatnak s elárulnak egyetmást. Fél-szavakkal, önkéntelen elszólásokkal rémsugarakat bocsátanak az akadályokra s ma voltaképpen nincs tájékozatlanabb ember az országban a politikusnál, aki nem tagja a vezető bizottságnak.

Pedig azt biztosra vehetnék már, hogy uralmuk ellen Bécsben semmi kifogás nincs s csak egészen tárgyiasan keresik az alapot, melyen berendezkedjenek, mélyebb rázkódások nélkül. Hát ebben a tekintetben a koalíciós urak őszintébbek lehetnének önmagukkal szemben. Nem kell éppen kimondaniok, de magukban számolhatnának vele, hogy a nehézség voltaképpen nem Bécsben, hanem Budapesten van az Erzsébet-köruton. Mert amit Bécsben a király mond, azt voltaképpen maguk is így gondolták. Mikor katonai követeléseiket támasztották s Tisza István után is hozzákötötték magukat a magyar kommandóhoz, akkor ugy tudták, hogy néhány esztendei forszírozott agitáció után a kérdés megéri annyira, hogy gyakorlatilag is lehet vele foglalkozni. De a néhány évet, melyre maguk is számítottak, átugratták huszonnégy óra alatt. S köti őket programképpen az, amit csak agitáció

képpen hirdettek, abban a szent hiszemben, hogy még sokáig kell agitálniok. S ime a közvéleményt sokkal hamarabb hódították meg, de a gyakorlati előfeltételeken egy választási eredmény nem változtat. Ma szakadt nyakukba a messze jövődöben érett föladat s nekik csak kettő között van választásuk: vagy azt mondják, elsiették a dolgot s becsületesen megmagyarázzák ennek a jó-hiszeműségét, vagy továbbra is intranzigenskednek s iparkodnak maguk olyan szituációt teremteni, mely a hatalom másnak jutásával egyszersmind tisztességgel fölszabadítja őket obligójuk alul.

Mind a két elhatározás nehéz és veszedelmes; a komplikáltabb igazságokat bajos magyarázni és megértetni a néppel, azért nem boldogult Tisza az ő komplikált parlamentarizmus-védésével az ellenzékkel szemben, melynek tételét a szólásszabadságról s a darabantokról rögtön megértette mindenki. Most azonban ők szorulnak a bonyolult magyarázatra, hogy kormányra lépvén és meg nem csinálván, amit ígértek, korántsem elvöládás a hatalom kedveért és sokkal egyszerűbben beszélhetnek a szabadelvűek: Látjátok? csak bolondítottak benneteket, míg mi becsületesen megmondtuk, hogy ezt, meg ezt nem csináljuk meg. A hatalomról való letevés pedig ugyancsak nehéz, nemcsak személyileg, — mert hiszen odaát is van ambíció, de még mennyi! — hanem ha a gyávaság színében nem akarnak föltűnni, okvetetlenül oly módon kell azt csinálniok, mintha elraborták volna tőlük a jussukat s ők a rablás ellen minden erőből demonstrálnának. Ebből megint óriási kavarodás, abszolút munkaképtelenség állana elő, amiből igazán még szerintök is elég volt.

*

Széll Kálmán óta addig mondogattuk, hogy végre közgazdasági alapon fogunk politikát csinálni, míg végre most az egész közgazdaságból közjogi politika lett. Szintén meglepetésszerűen a választások által, de már sokkal öntudatosabban, mint a katonai politikánál, kezükbe kapták az önálló vámterület megvalósításának parlamenti előfeltételeit. Am ennél a kérdésnél is csak úgy vagyunk, hogy a parlamenti változás absolute nem jelent változást a realitásokban. A választások eldöntötték, hogy legyen vám-elkülönítés, de sem kívánatosabbá, sem lehetőbbé nem tették, még csak nem is derítették ki, hogy közgazdaságilag e két fölfogás között melyik a helyesebb. Sőt mielőtt erről kerülne szó, a politikai szituáció sem módosult a vám-elkülönítés javára. A Széll-formulába könnyű bele-magyarázni, hogy mivel Ausztriában nincs rend, tehát állítsuk föl a vámsorompókat, mivel a Németországgal megállapított szerződés rossz, ne szavazzuk meg. Mindehhez idő, sok idő kell s mielőtt teljes jóhiszemmel hozzáfognának az önálló vámterület inaugurálásához, előbb rendezniök kell a közös vámterületi viszonyokat. Ausztriával van szerződésünk 1907-ig, de minden szankció nélkül, a viszonyosság alapján. Kérdés azonban, hogy Ausztria tartja-e a viszonyosságot, ha tudja, hogy ezzel elősegíti a magyar vámönállóságot? Csak egyszerűen meg kell szegnie s nekünk már holnap nincs nyugodalmunk. Ami pedig Németországot illeti, az egy tisztán agrárius Magyarországgal nem

fogja ugyanazt a szerződést megkötni, mint az indusztriás-agrárius Ausztria-Magyarországgal, hanem oly lényeges ipari rekompenzációkat követel majd, melyek egészben elnyelik azt az ipari védelmet, melyet Magyarország a nemzeti sorompóktól remél. A két állammal való gazdasági háborút csak olyan szerződésekkel lehet elképzelni, melyek az ő ipari érdekeiknek megfelelnek. De van-e arra idő és van-e mód? Mikor az ipari szükségletek két harmad része nem is fedezhető a belföldi termésből, mikor iparilag épügy importállam vagyunk, mint Ausztria és Németország mezőgazdasági terményekben!

Ezt az ügyet nem oldhatja meg a koalíció másképp, mint a katonait, mondván: egyelőre maradjon minden a régiiben.

*

Mindezekből pedig csak azt akarom megállapítani, hogy a koalíciós politikának magában a koalíciós politikában van a nehézsége, nem pedig Bécsben, ahol éppen csak formulázzák azokat a kifogásokat és aggodalmakat, miket a koalícióban gondolkodók is csak fölvetni tudnak, de megoldani nem. Nem a programok különbözőségében van a baj Bécs és Budapest között, hanem éppen a közös aggodalmakban. S az egész csak becsületbeli kérdés, nem dologi. A koalíció erkölcsileg kötve tudja magát, az az: átlátja a helyzetet s szívesen engedne neki, ha ezzel erkölcsi reputációja nem csorbulna. Erre pedig mód nincs, azért kénytelenek, már annyira-amennyire a fősúlyt arra vetni, hogy Bécsből elvi hozzájárulásokat szerezzenek, miknek fejében azután itthon a tényekben engednének. Ha a korona ma azt mondja, hogy legyen önálló vámterület, önálló pénzügy, külső képviselő és akár magyar kommandó is, akkor a koalíció meg tudja tenni, hogy nem csinál sem gazdasági, sem diplomáciai, sem katonai különválást. Rámutathat az elv elismerésére s ha a pusztán kimondott elv szerint 1867 óta tudunk független állam lenni teljes függőségben Ausztriától, akkor további harmincz esztendeig tudunk a kimondott personalunió alapján a legtekintetesebb realunióban élni vele. Csak azt a formulát kellene odafönt megkapni és akkor odafönt megkapnák mindent a valóságban úgy, ahogy kívánják. Voltaképpen ez az Andrassy Gyula missziója és ebben fáradozik is.

—x.

Pihenni végre hol fogok?

— Gorkij. —

A lábam alélt, roskatag,
S szívem halkán, csöndben dobog;
Tovább vonszolva magamat
Járok úttalan utakat.
Ó földanyám mondd, nem tudod,
Pihenni végre hol fogok?

S duzzadt keblére rogytam, mit eső
Járt át tövig, s egy édes, jóleső
Bizalmas hang ütötte meg szívem,
A föld szava: „Elgyötrött gyermekem!
Jőjj le s pihenj velem!”

M. Korniss Aranka.

Éva.

Irta: ZALAY MASA.

Fehér volt a határ, és mint egy siratatlan nagy halott, olyan szomorúan elhagyatott a ráhavazó szemfedő alatt.

Bágyadtan keringő hópolyhek szálltak rá megpihenni az asszony mozdulatlan alakjára, rajta kívül semerre egyetlen dobbanása, lélegzete az élet elevenségének. Ott állt a széles, kietlen országuton, dideregve a metsző hidegtől, fölízgatva a türelmetlen várakozástól és az arcza hol kipirult, hol fehérre sápadt. A lázas pir meleg színe nem állt jól néki, a halaványság sem vált előnyére, sajátságos arcának kellemé — inkább érdekes volt, mint szép és vonásai inkább köznapiak, mint előkelők — csak akkor érvényesült, ha föltétlen nyugalom uralta, mihelyt fölkorbácsolta a szenvedély, elvesztette báját, — és ellentétben a szépségekkel, akiknek az indulatok által hódító hatásuk is növekszik, — közönyössé vált.

Jól ismerte arcának különös természetrajzát és innen magyarázható, hogy csudálatos fegyelmetséggel őrködött kifejezése fölött. Az örömet sohasem engedte annyira közelférni magához, hogy fölolvassza merev vonásait; a szerelmet hitetlen pogány módjára tagadta, nem ismervén mindedig verőfényes melegét; (s amikor végre megismerte, arcza a világ előtt akkor sem követett el árulást) — a bánat nem hatalmasodott el rajta, hogy torzított volna a nyugodt harmónián; — egyszerűen kifejezve: életében sokáig elkerülte az igazi öröm, a nagy bánat, a mindenható szerelem, — környezete nyugalmas volt és unottan egyhangu.

Mégis — mint a nagy többségnek, — néki is volt a külsejében valami jellemzően vonzó, ami megkülönböztette az emlékünke vesző, más asszonyok közül: a szeme zöldes színe és foszforeszkáló, hideg ragyogása. Aztán az alakja! valósággal művészi tanulmány, ahogyan ott állt a sűrű havazás közepette, feszülő, prémmelszegett, sötét kosztümjében; karcsu, hajlékony, asszonyosan telt, a vállal szélesek, fejtartása fejedelmileg büszke, — pedig a szíve alázatos és magas alakja is odaadón meghajol, ha egy férfi kitarja karjait, hogy magához ölelje.

Erre a régen nélkülözött ölelésre gondol most is a zavartalan magányban, ahol meg nem lophatja tilalmas gondolatát senki, pedig nyíltan a szemében ég, az ajkán vonaglik szenvedélyes szerelmének minden apró emléke, az első, édeshangú szótól kezdve, aminek bűvereje meghódolásra birta törhetlenné látszó alakját.

Nem, Éva nem kereste a kalandot, mint a többi jellemgyöngé, léha asszony! — de Éva nem szerelemből lett feleség — és ez volt az első bűne, ami veszélybe sodorta. Mint sokannyi igényteljes, de vagyontalan urilány, ő is elfogadta a megfelelő ajánlatot és ugynevezett »józan« parthiet csinált, amikor Horthy Dénes oltárhoz vezette. És bár a kotnyeles közvélemény határozottan kikezdte a fiatal férj szerény izlését, amiért Évát tette az ősi kastély korlátlan urnőjévé és nem valamelyik divatos szépséget, — hiszen Éva egyéniségéhez mérve, a keret tulságos fényűzőnek tetszett, mégis — Horthy Dénes hú, gyöngéd tekintetét le nem bilincselhette Éván kívül soha senki más, szerette őt, boldog volt, hogy vágya akadálytalanul teljesült és elárasztotta a tiszteletteljes hála minden megnyilvánulható jelével.

Az asszony is nyugalmasan beleélte magát az imádtatás kiváló helyzetébe és ez a nyugalom nem is volt látszólagos, mindaddig, míg a novemberi nagy vadászat el nem érkezett. Hivatalos volt erre a környék minden

szenvedélyes Nimródja. — és hivatalos volt Beér Ottó is, a közeli városka aranyifjúságának becézett vezéralakja.

A többi olyan sablonszerű — hisz az élet kevés kivétellel mindig önmagát ismétli — az asszony és a férfi hosszú összepillantásából gyujtószikra pattant és lángrollobbantotta mindkettőjüket . . .

És ez a lángrollobbanás mindegyre követelőbb lett! Eleinte futó kézszerítésekkel is beérte, amelyek forrósága szinte fölégette ujjait az érintkezés nyomán; később, valami kényszerítő delejnek engedve, összesimult a fejük, mialatt mindketten lankadtan lezárták szemüket. Majd meleg lehetük csapott forróságot egymás arczába; — és végre egy decemberi alkonyat ingerlő vágyat ébresztett a csókváltásra.

Épen az ablaknál álltak, némán és szorosan egymás mellett, tekintetük a letarolt park kihalt útjain révedezett, amelyen könnyen olvadó hópolyhek veszték el nyomtalanul. Isten tudja, mire gondoltak ezalatt a vigasztalan csöndben. Az asszony márványos arcza nem beszélt fölindulásról, még akkor se, amikor Beér gyöngéden magához ölelte és heves vágyakozását rácsókolta hideg arczára. A csók helyén tüzes fölt támadt és — mert behozták a lámpát, amelylyel egyidejűleg belépett a megcsufolt férj is — ez a Judás fölt árulón szétterült az egész arcon.

Akkor Éva a marczangoló önvádtól üzve — szobájába menekült és kétségbeesetten érezte, hogy vége a dicsteljes uralkodásnak, hogy az arcza fölszabadult a rákényszerített nyugalom alól; — hogy a szeme árulkodóan fecseg a szív rejtett titkairól; a lélegzete szabálytalan és hosszú, panaszos sóhajokba fullad. Érezte, hogy a végzet környékezi, a szerelemtagadó asszonyok büntető végzete — még ellenkezni próbált, védekezően kitért karokkal, daczosan magasraemelt fejjel, önértetes, komoly szavakkal, de a szavak lágy esdekléssé olvadtak, a büszke fej megadón keblére hanyatlott és a karok akaratlanul, esztelenül — fölázadva zsarnoki szolgaságukból — körülfonták a férfit, aki fölkereste őt kicsiny szalonjában.

Máskor is, — ha a fogat előhajtott és a férjjel barátságosan megszorongatták egymás erős kezét, — nem mulasztotta el, hogy az asszonytól is bucsut ne vegyen a sokat ígérő »vizontlátásra«! Ilyenkor zavartan kerültek izzó tekintetük összekapcsolódását, de Beér néma valómásként egész csóközönnel borította a küzködő asszony reszkető kis kezét. Most azonban a magábaszállt bűnös alázatával jött, hogy megkérdeje, vajjon remélhet e bocsánatot tolakodó viselkedéseért, aminek felelősségét érző szívére háritotta? A gyakorlott világfi hatásos, megvesztegető tónusában beszélt és cselvetésül ünnepeyes ígéretet tett, hogy örökre számüzi magát ebből a templomból, ahol elragadtatásában olyan méltatlanul megbántott egyimádatos szentet. És e közben fürkésző szemmel nézte az elfojtott szenvedélytől ingadozó, szegény asszonyt, aki a járatlan, még eddig meg nem kísértett, elszigetelt pusztai asszonyok könnyen hívó megindulásával föloldozta bűne alól egy olyan pillantással, ami többet mondott bármely virágos szónál.

Ettőlfogva minden gyorsan röpülő hétnek megvolt a maga külön kis regénye, — egy futó ölelés, egy izgalmasan rövid, de annál édesebb csók — és Horthy, a férj, a becsületes emberek felhőtlen öntudatával, akik tehetségükhöz és esküjükhöz mértent többet adtak az asszonyuknak, mint amennyit ígértek, — maga is elősegítette a gyakori találkozást. Tréfásan fogalmazott meghívókat küldött Beérnek és Éva előtt gyanutlan mosolylyal emlegette az »udvarlóját«, aki jövedele minden alkalomával egy csokor élő ibolyát hozott a hallgatag asszonynak. Mert az ibolyaillat volt Éva éltető eleme! idegi szinte beteges vágygyal kívánták meg ennek a kellemes illatárnak mámorát, ruhája, könyvei, levelei, egész lényé szerteontot-

ták ezt a kábító — megtévesztésig a frissen szakított ibolyához hasonló illatot, még a párnáját is beillatosította vele, hogy tavaszi képzelődés ringassa álomba.

És Beért is megrészegette ez a végzetes illat, amelynek hatása örült, meggondolatlan frázisokat adott ajkára egy hangulatteljes délutánon, amikor néhány pilanatra megint egyedül maradtak.

— Ha igazán szeretne engem! tört ki belőle a keserűség, — ha igazán szeretne, itt hagyna érettem mindent és eljönne velem a vak bizonytalanságba is!...

S hogy látta az asszony arcának gondolkodó, sötét elváltozását, megdöbönt tekintetét — susogó, olvadozó hangsúlylyal addig szenvelgett, mignem Éva is — a hajdan oly példásan józan Éva éjjel-nappal evvel foglalkozott és végérvényesen határozott. Alakoskodó képmutatásáért már ugyanis rég föllázadt önmaga ellen, most tehát nyíltan, álszégyen nélkül megírhatta a szeretett férfinak mindazt, amivel még eddig adósa volt és amit szóval sohasem közölt volna vele. Hogy nem érez többé elég erőt ahhoz, hogy csajjon és ugyanakkor szembenézzen az ura megingatlan bizalmával. Megírta azt is, hogy Horthy sima fölvilágosítások után sem volna rávehető a válásra, mert, ha le is tudna mondani a feleségéről, gyermekeit sohasem engedné megfosztani az anyjuktól semmiféle emberek alkotta törvény alapján. Így tehát csak egyetlen, a legmegvetettebb mód áll rendelkezésükre a válás kierőszakolásához, — hogy ő, az elszánt asszony, szakítson minden, ami az örömtelen multhoz fűzi, hagyja el a férje hajlékát, hagyja el gyermekeit, fölégetve maga mögött a visszatérés minden bocsánatteljes lehetőségét — hogy ekként — szégyenletes botrány árán bár — szerető *hítvesévé* legyen választottjának, akit kész követni akár a nyomorúságos nélkülözésekbe is!...

Beért az első pillanatban érthetően meglepte ez a váratlan fordulat, nem emlékezett hasonlóra egész életében — de mérlegelvén az asszony áldozatkészségét, és ráemlékezve a csókok édességére — nem fontolgatott, nem alkudozott, hanem gondtalanul elfogadta, amivel a rózsaszín jelen megkínálta és vállalkozott a partner regényes szerepére.

Mennyi gyöttrő aggodalmat állott ki Éva, amíg a válasz megérkezett! s hogy földobogott szerelmes szive, amikor végre elolvasta a jelentőséggel teljes sorokat, a terminus kitűzött napját, melyen Beér négyesbefogott szánal várja őt az országút alkonyodó homályában.

De a férfi késik, mindegyre késik, pedig Éva pontosan megjelent a kijelölt fenyvescsoport mögött. Semmit sem hozott magával, nehogy föltűnést keltsen otthon; csupán a takarékpénztári könyvecskéjét rejtette zsebébe, amelyben igénytelen, de mindedig érintetlen hozománya, kamatos kamataival, és a háztartási budgetből megtakarított összege volt bevezetve. Minden ékszerét otthon hagyta, emlékül gyermekeinek, akiktől sietségében egy öleléssel sem bucsuzott. S ahogy most gyermekeire gondol, szivét a legigazabb szájalom szorongatja. Mind a három vöröshaju volt, szeplős, és idomtalan, mint egy-egy kis medvefiók, hiven hasonlítva arra a nagy darab emberre, aki otromba testalkata daczára olyan hihetetlen gyöngédséggel becézte valamennyiüket.

Éva összerázkódik és még egy vágyó, hosszú pilantással még egyszer áttekinti a hangtalan pusztaságot, — aztán csüggedten megindul az uton visszafelé; járásában nincs már semmi büszkeség, ajkáról lefagyott az álmódzó mosoly; és amint kimerülten megalázva, — közeledik otthonához, a sűrű havazáson keresztül mindjobban kialakul az ősi Horthy-kastély, tornyos fedelével, kivilágított ablakaival, impozáns homlokzatával. Olyan mint egy gyönyörű mesekép, amit illetlen fehérségbe öltöztetett valami szelid gyermekfantázia, apró kéményein keresztül

lomha füstfelhők kavarnak, meleg szobáról tanuskodva, s amint erre a melegségre gondol, újra átfut rajta a borongás — és csodálkozva eltűnődik azon, hogy a patogó kandalló mellett ennyi sivár hűvös esztendőn át halálra nem dermedt.

Átosonva a tágas, üres udvaron, észrevétlenül föl akar jutni kicsiny szalonjába, de a lépcsőkön egy vadásztáskás, magas férfi jön lefelé. Ahogy megpillantja az aszszonyt, komor arcán szétárad a megkönnyebülés derüje és pirongató hangja csupa kedveskedő szemrehányás.

— Éva! Éva! milyen könnyelmű családanya maga! mire való ez a czéltalan kószálás ilyen nedves időben? annyira vigyázatlan az egészségére, hogy majdnem azt kell gondolnom, megunta talán fiatal életét?

Az asszony nem válaszol, de szemében sokatmondó feleletként fölragyog a szerelemkeltette életvágy tüze, — ám ugyanakkor ki is huny, fölpanaszló szive ma szenvedett sérelmes csalódásától.

— Hol járt? kérdezte az ura inkább érdeklődve, mint kíváncsian.

— A postást vártam! — hazudta Éva olyan ijedt szorongással, hogy még a hangja is hallhatóan fázott tőle.

— Hiszen már régen megjött! — nevetett tréfás kárörömmel Horthy — és csakugyan hozott is magának valamit.

— Kitől? — dadogta föléledő reménnyel.

— Azt hiszem, Beér küldte azt a gyanus dobozt, amely szinte pazarul ontja a friss ibolyák illatát. Lám, milyen kitartó »udvarlója« van, még kedvencz virágait is segélyül hívja fagyos szive megostromlásánál.

Fölnevetett, gyanutlanul, vidáman, — de Évának ettől egyszerre tüzláng lobbant az arcába. Zavarodottan elfordította fejét a lépcsőház csillárvilágától és benyitott szobája ajtaján.

— Jó éjt! — nyujtotta kezét szivélyes bucsuzással az ura felé, — nagyon átfáztam, megbocsásson, de a vacsorához sem jövök, mert lepihenek azonnal.

És becsukta maga mögött az ajtót.

Amint izgatottan körülnézett, rögtön fölfedezte a postadobozt, amely — mint rendesen minden nevére szóló küldemény — érintetlenül várt az átvételre. Azonnal megismerte a hosszú, elegáns betűket, és míg simogató szemmel olvasta a czimirást, — fölizgult lelke lecsillapodott és megengesztelődött. Bizonyára fontos ok akadályozta Beért és bocsánatesdő virágai által közvetíti az újabb terminust; feledve hát minden bántódás, a keserves hiábavaló bolygás összes fáradalmai, szivének sajgó vívódása, kétségei, néma vádaskodása, — reszkező keze sietve bontja a lepecsételt fonatokat, hogy mielőbb a jelentőségteljes tartalomhoz jusson.

S akkor — tünedező eszmélettel úgy érzi, mintha újra ott állana a havazó, rideg alkonyatban, és valami lomha rém száguldana felé, kegyetlenül letiporva őt durva lábaival. Erőtlenül, halálos vergődéssel föllállni próbál, — de sulyos hőtömegek tornyosulnak fölé, amelyek élve eltemetik. Fulladás fojtogatja, tagjai ellankadnak fagyos zsibbadással, az ajkán hangtalan segélykiáltás reszke, — aztán lecsukódik szeme — és jótékony aléltással hátrahanyatlík a kereveten.

A dobozban pedig üdén illatozik a gyönyörű ibolyacsokor, melyhez keskeny szalagon hozzá van fűzve az az egyetlen, mindent odakináló, szenvedélyes levél, amit annyi lelkiharcz árán juttatott nemrég a szeretett férfi kezeihez, — és ezenkívül nem volt benne semmi más-egyéb, egy megható bucsuzó sem, ami enyhítette volna a gyáva visszalépés szomorú hatását.

Bucusu a várostól.

Isten hozzád nagy, tarka-barka város!
 Áldottabb tájon vár uj otthonom.
 Erdő, mező vár, illatos, virágos,
 Nem embervadtól nyüzsgő kővadon.

Isten hozzátok, ti utczák, ti házak,
 Hol annyi víg s bús évet éltem át.
 Lelkemre most csak bú száll már, ha látlak
 S késői bánat és mihaszna vád.

Szabad mezőkről jöttem ide ifjan...
 Nőttek a földből palotasorok...
 Ugy nő jövőm is, hittem álmaimban,
 S csalt nagy reménnyel száz csábos titok.

Rég volt! Nem csüggök itt már titkon, álmon,
 El innen, el! Megöregedtetek.
 El innen, el! Itt halt meg ifjuságom...
 Utczák során mint kísértet lebeg.

Órák, napok meg évek száz regéje...
 Itt ez, amott meg az esett velem...
 El innen, rétek és erdők ölébe,
 Hol még az emlék sem jövőtelen.

Isten hozzátok ti utczák, ti házak!
 Ti rajtam is túlvénülő tanúk!
 Bennetek' nem a meg-megifjulásnak,
 De a mulásnak intő dala zúg.

Erdő-mező bármily bús hervadozva,
 Minden tavasszal újra nyit, virul...
 S minden virág mintha a régi volna,
 Mintha élénk — elmúlhatatlanul!

Telekes Béla.

Olvasás közben.

A moralista gyáva, mert mikor megüt, arra számít,
 hogy diszkvalifikált arra, hogy visszaüthesd.

* * *

Bizonyos fokig tetszetős az a szociális igazságtevés,
 mely a jövőben s az eljövendő új rendben a testi s a
 szellemi munka mai merev elválasztottságát meg akarja
 szüntetni. Bizonyos fokon túl azonban antikollektivista és
 reakciós ideál, mert ellenkezik a kollektívizmus alapjával:
 a munkamegosztással. A kollektívizmus azért szükségszerű
 eljövendő gazdasági és társadalmi fok, mert szükségszerűen
 elkövetkező termelési fok; a kollektívizmuson belül jobban
 és tervszerűbben lehet a munkát organizálni. Reakciós, mert
 a termelést egy roppant fokkal lejjebb szállító a gondolat,
 hogy egy ember többféle munkát végezzen. Nem is szociálista
 követelés ez, hanem anarchista. A jó, a nemes, a ragyogóan
 intelligens és csókólnivalóan naiv Krapotkin is efféle kíván,
 s emlékirataiban büszkén meséli el, hogy ujságjait ő maga
 szedte és nyomtatta, s ez nem ártott sem neki, sem az ujságoknak.

Helyes. De hát a betűket ő maga öntötte-e? A nyomtató
 gépet ő maga csinálta-e? S az ólmot s a vasat ő maga
 bányászta-e?

* * *

A szociálista agitáczióknak nagy fogyatékosága,
 hogy habituális savanyúsággal történik. A szociálista
 agitátornak verbungos huszárnak kéne lennie, aki tánczol,
 iszik és bokréta van csákójára tűzve. Ez még csak hazug-
 ság sem volna, mert hiszen ezt akarja a szociálizmus:
 tánczot, italt és bokkrétát minden anyaszülte embernek.
 Engemet legalább mindig elsavanyít, mikor a szépség s a
 boldogság meghódításának ugyanabban a kámzsában s
 ugyanazokkal a taglejtésekkel vágnak neki, amivel Savo-
 narola parancsolta máglyára a képeket s a selyemköt-
 tösöket.

* * *

1904 december havában a Magyar Nyelvőrben
 Gábor Ignác kimutatta, hogy a legrégebb magyar vers-
 emlékek mértéke az ó-skandináv Edda-mérték, a Stabreim.
 Ez igen genialis felfedezés, igazán méltó párja a Volf György
 felfedezésének, hogy a magyar helyesírás velencei szár-
 mazású. Olyan perspektíváját nyitja meg a magyar ver-
 selés megfejtésének, talán a magyar hangsúlyos vers ter-
 mészete kiderítésének, számos alliterációs közmondásunk
 és táncz- és gyerekversünk megértésének, amit mi laikusok
 szemmel és észszel befutni sem tudunk. Mondom, ez a
 felfedezés 1904 december havában látott napvilágot.
 Kíváncsi vagyok, hogy 1924-ben, az addig hazai szokás
 szerint, iskolaévről-iskolaévre új kiadásban megjelenő iskolás-
 könyvek akkori kiadása tudomást vesz-e már majd róla?

* * *

Bámulatos, hogy a költői dikczió mennyire ural-
 kodik a valeur törvénye. A jó költőnél minden szónak
 megvan a maga helyzeti energiája. A legelkopottabb szó,
 aminek hallatára idegeink már alig rezzennek meg, helyes
 alkalmazással egy egész világot varázsol elénk. Goethe
 ezt írja a Mignon-versben:

Und Marmorbilder *stehn* und *seh*n mich an...

Itt az elkopott, a semmitmondó *stehen* ige tökélete-
 sen kifejezi s az olvasóban teljesen fölkelte azt a hatást,
 amit szobrok, főképp antik szobrok látása szokott benne
 fölkelteni — igaz, hogy az antik hatást még a *seh*n *mich*
an is neveli. Und Marmorbilder *stehn* und *seh*n mich
 an... le se kell hunynom a szemem, hogy magam előtt
 lássam a loggiákat, a bolthajtásos tornácokat, fehér, néma,
 vak és közömbös szemükkel mégis vesembe néző szobor-
 soraikkal. — Vagy Arany Jánosnál, mikor a nagy jelenet
 után Toldi elmege Piroskáéktól:

Nagy keserű bűgás leve bucsuzása,
 S *ment*, hogy soha többé Piroskát ne lássa.

Erre a *ment* szóra mintha a Gellérthegy zuhant volna
 bele a Dunába; a folyó megnyílik, fölcsap az égig, lezuhan,
 háborog, és utána csend és pusztulás.

* * *

Ha költő volnék, s könnyen és bőven termelő: becs-
 vágyam volna, hogy a magyar vers dikczióját is szigoruan
 megkössöm, úgy, mint a prózáét, s ahogy meg van kötve
 a francia vers dikcziója. A művészetem éppen az volna,
 hogy versemet a telekkönyvi kivonatok mondatkötésében
 írjam, de azok mégse legyenek telekkönyvi kivonatok. Ez
 persze csak egyéni sportom volna, senki másnak nem

ajánlom — hiszen inkább a mi versünknek nagy java az inverzióknak, a szórakás és mondatfűzés szabadságának tág lehetősége, s mi volna a Buda Halála ilyen sorok nélkül:

Bíró ha itélnék, kalmár noha mérnék:
Ilyen igazságot tenni bizony félnék.

Művészi szempontból azonban igazam volna. Bizonyos, hogy a megkötött nyelv magasabb fejlődési fok a szabad nyelvhez képest, mint ahogy a próza magasabb fejlődési fok a vershez képest. Valójában a vers a kötetlen beszéd s a próza a kötött, s a régi s a fejletlen népeknek s ma is a népnek költészete költőibb a teljesen kiművelődött nemzetekénél. Az angol vers, még a Poe raffinált, az Austin akadémikus verse is valóságos friss barbárság a legvadabb francia vagy a D'Annunzio verseihez képest. Kötött nyelvű versben aztán az lesz a költő főművészete, amit fentebb a szók helyzeti energiájának neveztem.

* * *

A magyar vers ellen sokat vétkezett az elmélet. Majd annyit, mint a magyar nyelv ellen. Az oka is egyforma lehetett; akik a magyar nyelvészetet megkezdték, többnyire nem ismerték a magyar nyelv törvényeit, s akik a magyar verselő elé szabályokat szabtak, többnyire nem érezték ki a magyar vers belső törvényeit, kivéve, természetesen, Arany Jánost. De még ő is hibázott néha; hiba, a magyar vers lelkével ellenkező hiba például a ragrím ellen való hadüzenet, melyben ő is részt vett. A rím nem véletlenség s nem pusztán ügyesség dolga. Közé van a tartalomhoz, a vers mondatszerkezetéhez, s ezen belül a gondolat menetéhez. A magyar versnek, mint különben minden versnek, nemcsak külső formája van, hanem belső is, s a külső forma tükrözi a belsőnek. A magyar ritmus nemcsak ütembeli, hanem gondolatbeli is, s a magyar strófa a gondolatmenetnek is szakasza, melyen belül a párhuzam s az ellentét uralkodik, mind a kettő módosított ismétlés formájában. Ez ismétlésnek külső formája pedig éppen a mondatnak szintaktikai és grammatikai egyformasága; a második sor tartalmában fokozhatja vagy ellentétbe állíthatja az elsőét, de ugyanolyan mondatnani formában, ugyanolyan szórendben és grammatikai alakban, mint az elsőé. A sorok végén tehát ugyanazon grammatikai kategóriájú szó áll, ugyanazon esetben vagy módban — s ha e szók rímelnék, e rím ragrím.

* * *

Könnyen, bár méltatlanul, ki lehet figurázni s karikatúrává lehet torzítani a filologizáló irodalomtörténetet. Komoly, érdekes, bár nem fontos dolog, hogy a *Szózat*-ból, ha nem is tudnám, ki írta, ki tudnám olvasni, hogy dunántuli ember írta, mert így rímel:

Nincsen számodra *hely* ...
Itt élned, halmod *kell* ...

tehát a *hely* szót nyilvánvalóan *hel*-nek ejtette. De ugyanígy be tudnám bizonyítani azt is, hogy Arany János meg Petőfi Sándor pöszén beszélt; Arany János az *sz-t f*-nek ejtette, mert a Szondi két apródjában így rímel:

Immár fedi vállát biborszinü *kaftán* ...
Odakünn hideg éj sziszeg *asztán* ...

Petőfi meg az *r*-et ejtette *v*-nek, mert ő meg ezt írja:

Gyermek vagyok, gyermek lettem *ujra*,
Lovagolok fűzfásipot *fujva*.

* * *

A restaurációkat mindig az teszi lehetségessé, hogy a forradalmaknak is vannak Bourbonjai, akik nem tudnak sem feledni, sem tanulni.

* * *

Hauptmann Gerhard nagy költő, igazi költő, bár igen kevés dolga sikerült teljesen. De egy sincs, aminél könyv ne szöknék a szemedbe, észrevévén, hogy mire gondolt ez az ember és mit akart megcsinálni.

* * *

Knowledge is power. Az egyház nyilván azért jutott világhatalomra, mert az első papok voltak az első tudósok is.

* * *

A híres íróknak, művészeknek s más efféléknek, akiket mikor forradalomba s egyéb politikai lázadásba keverednek, nem mernek szimpliciter felakasztani: ezt az ő immunitásukat nem szabad irigyelni vagy jogtalanok nézni. E harag akkor volna igazságos, ha csakis az ő bőrük ügyéről volna szó. De nem arról, legalább nem csakis arról van itt szó, hanem közügyről. Forradalomnak vagy az igazság olyan kieroszakolásának, amilyen például a Dreyfusügy volt, szüksége van olyan emberekre, akik immunisak, vagyis büntetlenül merhetnek olyasmit, amiért mást felakasztanának. Ez nyeresége az ügynek, annak számára szükséges ellensúly és hatalom a másik táborral szemben, melyben ott állanak a királyok, a mágnások, a főpapok, a tekintélyek, akik mind ilyen immunisok, akiket nehéz felakasztani, s akiket a sansculotte is szent áhitattal huz fel a lámpavasra.

* * *

Az asszony azt a kedvesét szereti a legjobban, aki őt egy másiktól hódította el.

* * *

A magyar paraszt, tudvalévő, a világ legértelmesebb s legtisztességtudóbb parasztja. Ezt mindenki tudja, mindenki vallja. S tudja ezenfelül azt is, hogy ezt a derék parasztot orra alá dörgölik mindenkinek, aki nem hatóságilag engedélyezett hazafiság szerint szereti a hazát. A magyar paraszt a múlt és a jövőendő, a netovább és a mindtovább. Jó. Annál különösebb és észrevenni valóbb, hogy ez a dicső, ez a remek fajta minden esztendőben vármegye számra fordít hátat hazájának, s megy tengeren túl. Ennek, ugyebár, nyomának kell lenni abban az irodalomban, melyre hivatalból nyomták rá az elismerő bélyeget, hogy csak ez a magyar, ez az igazi? Nos: nincs. Igen szép könyvek és novellák szólnak arról, hogy eszik, hogy alszik, hogy szeret, hogy vásárol kaszát, hogy betegszik meg, hogy hal meg vagy hogy gyógyul meg a magyar paraszt. De sehol sincs megírva, hogy éhezik a magyar paraszt, hogy lázad föl, hogy susterog benne a gyűlölet, hogy szánja rá magát, hogy itt hagyja ezt a földet, melyhez beteg szerelem köti minden porcikáját. Az ur meg a paraszt a mi elbeszélő irodalmunkban még mindig a régi olajnyomat stílusban lakik és mosolyog együtt, a szó minden értelmében kinyalt rokokó bájosságban. Egy csöpp izzadság nem párállik, egy csöpp igazság nem öklöződik ki ebből az ártatlan költészetből. A magyar politikus úgy politizál, mintha a harminczas években élne, a magyar író úgy ír, mintha a magyar birkák s a magyar parasztok otkolonyban fürödnének. Csak az orruk ismeri a magyarságot, amint alája dörgölik, de a szemük még mindig nem tanulta meg, hogy meglássa.

Ignotus.

Krónika III.

Kugler.

— febr. 18.

A cukorból öntött kis nipp, amely csipkézett manzsettájából tisztán és diszkrét eleganciával mosolyog rád az ezüst kosárból, ime, csakannyira ércznel maradandóbb, mint a legszebb könyv vagy a legnagyobb gazság. Az öreg Kugler cukorkái köréből fölemelkedett az égbe s letéven földi palástját odakerült a többi cukrászok egyszerű sorába, de neve soká fog élni e földön, mint fogalom, vagyis quintessenciája a nagyságnak. Mert Petőfi az megmarad örökkön egyéniségnek, Arany János pillére a magyarságnak, de Kuglerből kugler lett, ami irodalmilag ugyan nem dicsőség, de viszont társadalmilag annál jelentősebb promóció, amelyre enciklopédicze is szükség volt. Így lett Chauvinből sovén, Boycott kapitányból bojkott — e fogalmaknak hijját érezte a világ s azért megteremtőjük neve örökkön élővé lett. A kuglerre is szükség volt, az apró szellemi és anyagi édességeket a nagy savanyúságok idejében mindenki méltányolni tudja, s miután a Kugler olcsó eleganciát, mondvacsinált gazdagságot jelentett, amelynek névértéke 8 krajczárnál kezdődött, a nagy K-ból szempillantás alatt egyszerű pöttyöm kis k lett, amely a szimpla cukrászt ezerszeresen fordított arányban tette nagygyá.

Ez az öreg ur nagy bölcs volt, aki a hiúságnak eddig példátlanul álló olcsó árát szabta meg. Ha a fiakker óránként 1 frt 40 kr.-ért megnöveszti az alakokat és ha egy czimeres szivartárcza már sok embert tett meg gavallérnak, Kugler mindezt felülmulta és 6 krajczáros süteményeivel valósággal betört az előkelőség berkeibe. Ő megadta mindenkinek a chance-ot, hogy egy uzsonnakávé révén nagynak, gazdagnak és boldognak képzelhesse magát, ha csak egy félóra is s ezért az élvezetért mindenki tiszta szívből hálás is volt neki. Az ügynökné, a kishivatalnokné, a szűk viszonyok közt élő kereskedőné, tanárné, doktorné, inkább elspórolta magától a reggelit, csakhogy délután bemehessen Kuglerhez, megehessen egy sandwichet és kielégíthesse azt a nagyzási hóbortot, amely édes mindannyiunkban kisebb-nagyobb mértékben éldegél.

Ah! az ember szebb lett, okosabb, műveltebb, irigyeltebb, ha besuhanhatott a Gizella-téri kristálytáblás ajtón, amelyen belül főkötös kisasszonyok, ráspolyozott körmű lakájok sűrögtek-forogtak s a nagy tisztaság, a puha szőnyegek, az angol stílus verőfényt vetettek a vendégre. Ez egy szebb, egy jobb világ volt, ahova nem kísért el a nyomor képe, amelynek széles tükörképeiben élénk villant az igazi, de el nem ért pálya, amelyre, úgy éreztük, megszülettünk, de amelyet elérni a vak véletlen folytán nem tudtunk, ahol minden tetszetős, előkelő és sima volt, ahogyan az a jól nevelt, uri élethez illik. Itt senki nem krárogott, nem habzsolott, nem káromkodott, hanem úgy viselte magát, mint lord Durham, mikor az angol lovaregylet ülését megnyitja. És az ára mindennek 6 usque 36 krajczár.

Aki idegen a budapesti életet a Kugler ablakán át nézve ítélte meg, kedvező képet irhatott róla uti naplójába és nyilván sok nem sejtette volna, hogy ezek a finom mosolygó marquise-ek és magas inggalléru Bayardok otthon zsirfoltos, rongyos slaffrokban, ingujban ebédelnek és este pofonokkal traktálják egymást, mikor az utolsó zugligeti villamos okkupációjáról van szó. Az öreg cukrász a maga kis süteménykéivel nemcsak jóllakatni, de domesztikálni is tudta az emberi bestiát és e művészete valóban páratlan volt.

Amint az életben néha szükségét érezzük, hogy dühöngjünk, káromkodjunk és szertekapjunk, úgy vannak órák, amikor lelkünk megfinomodni óhajt és szubtilis dimenziókat keres. A külföldi ember ilyenkor ellapozgat Taineban vagy Mussetben, avagy meghallgatja Grieget, de budapesti szegény ember hol találja meg e szükséges jót? Hiszen egy kötet Taine 10 korona, nem is szólva Griegről meg Mussetről, amelyhez zenei és nyelvi ismeretek is szükségesek. A fővárosi polgár vagy polgárnő ily esetben felveszi az ünneplő kabátját és besétál Kuglerhez, ahol potom áron kapja meg Taine hideg eleganciáját, Musset elmés finomságát és Grieg sejtelmes hangulatát.

Igy már értjük mért és mint lett a nagy K-ból kis k s milyen fontos szerepet játszott a hetvenes évektől a mai napig, sőt azon is túl a derék Kugler. Nála az emberek megmutathatták, hogy lakozik bennök egy jobb érzés, egy finomabb gondolkodás, egy adag udvariasság és legalább tiz százalék jóra valószínűség, nemkülönben műveltség is, ami mind számottevő tényező egy ország etnografiájában. A mignon-süteményeknek nálunk reveláló hatásuk volt s aki este hazatért a Gizella-téri üzletből, megelégedéssel konstatálhatta, hogy a magyarok mind született getlemanok, csak a kellő anyagi alapjuk hiányozik hozzá.

De ha a jelzett motivumoktól el is tekintünk, a Kugler csillogó karrierjében még van egy pont, amely meditációra késztet. Ez az üzlet népszerű volt minden ízében s ezt mesterséges reklám nélkül tudta elérni. Az igazi herczegnők épp úgy fölkeresték asztalait mint a talmiak s az udvari bál aranyfényben uszó alakjai éppen olyan, sőt nagyobb élvezettel ropogtatták a miniattür csecsebecséket, mint a szegény könyvágensné, akit a milieu úgy elkápráztatott, hogy talán egy harapás se fért le a torkán. Ezeket a főúri köröket s egyáltalán: a módosabb középosztályt is Kugler nemcsak a tisztára borotvált inasaival és kristálytisza boltjával vonzotta, a sikernek más titka volt.

És ez a kulcs egyszerű zárba nyílik. Az öreg Kugler tényleg jó dolgokat iparkodott adni s míg többi cukrásztársa mindig azon törte a fejét, hogy' tehetné fölismerhetetlenné az indus fánkok szappanhabjának az ízét, ő ment a maga polgári utain, kinézett a műhelybe, pörölt, veszekedett, dolgozott és amit a márványasztalokra bocsájtott, az mind kellemes ízű és lege artis megcsinált csemege volt. A cukrászok pedig törték a fejüket, mivel éri el a sikereit, hogyan szerzi a csodálatos összeköttetéseket, mint tudja az összes vevőket magához hódítani és szídták a szerencsésjét, amely nélkül e világon boldogulni

nem lehet. És próbálták, újra meg újra próbálták a szappanhapot élvezhetőbbé tenni, ami, mint tudjuk, csak részben sikerült nekik. Néha már egészen közel voltak hozzája s azt hitték, hogy a titok nyitja kezükben van, aztán megint csak kiszaladt a körmük közül. Átkozott Kuglerje, sóhajtották, vajjon ő mivel teszi édesebbé a szappanhapot?

A öreg Kugler soha senkinek nem árulta el, hogy ő e célra tejszint vásárol s én nem akarom utódja üzletét azzal elrontani, hogy a bűvös szert elárulom. Annyit azonban szabad konstatálnom, hogy a becsületesség nagyon, de nagyon fruktabilis tőke s míg a legtöbb ember fantasztikus terven, soha nem látott trucön törí a fejét, hogy előre jusson vagyis port hintsen a világ szemébe, addig a korlátolt és egyszerű lélek százszor többre viszi és utolérhetetlenül megelőzi. Ez volt a titka a szimpla sponroni czukrászinásnak is, aki nem értett vegyészethez, fizikához és matematikához, hanem természetes eszközökkel természetesen dolgozott. Ha csak egy kissé fölvilágosodottabb lett volna, ha sejti, hogy mi a tannin és a szaliczil, már többet tudott volna, mint amennyi szükséges ahhoz, hogy az ember, mint becsületes férfi és irigyelt milliomos hunyhassa le a szemét. Ez a titka, hogy nálunk a pike auf-emberek csaknem mind boldogulnak, a műveltség pedig oly gyakran kalandorsággá válik s ez a leg-egyszerűbb magyarázata, hogy Kugler Henrik fogalomma tudta tenni polgári nevét.

Syrion.

Férfi és nő.

Írta: ALEXANDER SWIETECHOWSKI.

I.

— Csalódik, nagyságos asszonyom. Kétségtelen, hogy mindeddig nem akadt egyetlen ember, aki meggyőződését soha ne leplezte volna hazugsággal vagy hallgatással. Tovább megyek: nem akadt egyetlen anya, aki ilyen embert szülni mert volna.

— Én volnék az első, aki meg merném tenni.

— Csakugy, ahogy én Rotschild vagyonát szétesztanám a szegények között. Kegyed könnyen feláldozza azt amije nincs, ami nem forradt lelkéhez: a gyermekét. Az ily állításokat csak akkor hihetjük el, ha a bennük rejülő áldozatkészség nem a mások rovására megy.

— Micsoda különös tulzás!

— Egyáltalán nem tulzás, ha egyébként nem volna mindegy kegyednek ha fia akár a tömjénfüsttől, akár az akasztófa kötelétől fullad meg. Különb enzt az igazságot igen könnyű: példával kipróbálni. Képzeld el, hogy van kegyednek egy kis fiacskája, aki megkérdi a vendégek egyikét: hogyan erősíti fejére parókáját, a másikat figyelmezteti kigombolt mellényére, a harmadiknak elbeszéli: a mama még a néni hogy kicsufolták gyámoltalansága miatt. Mit cselekedne kegyed, ha meghallaná ezeket az őszinteségi rohamokat? Rákiáltana a kicsikére, kivezetné a szalónból és sulyos büntetés terhe alatt megtiltaná neki, hogy még egyszer belépjen oda. Föltéve azután, hogy a fiuból később gyáros, kereskedő, miniszter, író, tisztviselő, vagy hadvezér válnék és elkezdene a vele egyenrangúaknak, a magánál kisebbeknek vagy a felette állóknak igazságokat mondogatni — mi lenne akkor belőle? Mint keréskedő

elriasztja vevőit, mint tisztviselő elveszti állását — vagy tán még többet is. Tönkre menne az a gyermek, mielőtt még a hajának határozott színe volna. Azt mondom kegyednek: én, ha biztosító-ügynök volnék, nem biztosítanám az életet sem. Egy olyan ember: farkas, akit akárki, akármikor és akárhol megölhet — sőt jutalmat is követelhet e tettéért.

— Természetes, ha mindenkit megsértene!

— Megsértene? Hiszen nem gonoszságból, csak őszinteségből mondaná, amit mond! És ha gyakorta tévedne is, nem az ő vétké volna, hogy nem világosították föl elég alaposan. De becsületét, vagyonát, jószágát, szabadságát és életét épen az igazmondásai miatt vesztéré el. Kegyed, nagyságos asszonyom, egyáltalán nem ad számot magának arról, mily szükséges a hazugság a szociális építmény fentartására. Oly mélyen gyökerezik az emberi természetben, hogy még Mózes sem merte tízparancsolatában megtiltani. És a jelen parancsolatát kitűnően formulázta Feuerbach, akinek szavait soha elfeledni nem fogom: »Aki ma igazságokat mond: orczátlan és vét az erkölcs ellen; aki az erkölcs ellen vét: erkölcstelen. Az igazság tehát korunk erkölcstelensége.« — »Ha markom igazságokkal volna tele — mondja Fontenelle — félnék attól, hogy kinyissam.« Bizony, így van, nagyságos asszonyom, ez nem paradoxon.

— De hátha egyszer csak minden ember rákezdene, és valamennyi igazságokat mondana egymásnak?

— Tudja, mi származnék abból? Forradalom és pedig általános forradalom. Izzó harc családok, barátok, ismerősök, alárendeltek és feljebbvalók között. Ha egyszer valóban erre kerülne a sor, azt tanácsolnám kegyednek, utazzék el és valahol messze várja be, míg a vihar elcsendesül.

— Amit ön mond, abban több humor van, mint igazság.

— Épenséggel nem. Biztosítom önt, hogy ön maga sem bírná ki, hogy egy óráig csupa igazságot halljon... — önmaga felől.

— Kérem, mondjon szemembe mindent, amit gondol.

— Járjon kegyed elől a jó példával, nagyságos asszonyom. Kegyed sokkal bátrabb nálamnál.

— Jó, de aztán elnézést kérek.

— Majd csak legyűröm magam' valahogy'.

II.

— Mikor először láttam önt, olyan benyomást tett rám, mint a forgács, melyet előbb tűzbe kell tenni, hogy meggyőződhessünk róla: van-e gyanta benne, tud-e égni? Ha nem hallottam volna ismerőseinek nyilatkozatát önről, csodálkoztam volna feleségén, hogy ilyen száraz élet-preparátumot választott. Rendesen szívünk első ajtaját mindenkinek a külseje nyitja fel. Akinek megállást parancsol a szem, annak erőszakkal kell megpróbálnia betörni az ajtót. Önt azonban igen rutnak láttam. Az asszony természete szerint kevésbé érzéki, mint a férfi, de okvetlenül sokkal érzékenyebb. Ebből származik, hogy nemcsak a közönséges libácskának, de akár melyik okos emancipált nőnek is, jobban tetszik első pillantásra egy szép, pompás gunár. Igen kis ideig tart ez a benyomás, hanem nagyon erősen megnyilatkozik. Ön tulsovány, tulsárga, tulritka haja van, és tulvörös keze ahhoz, hogy egy nőnek csak ugy látásra megtessék.

— Mivel a kimondott igazságok hatását próbáljuk ki, be kell vallanom, hogy, ámbár külső megjelenésemet illetőleg soha illuziókat nem tápláltam, mégis fájdalmasan sértenek a kegyed szavai.

— Szégyelje magát!

— Kérem, mondja csak tovább!

— Ön reám mutatva odaszólt egyik barátjához, de oly vigyázatlanul, hogy valaki meghallotta: Ha kisorsolnák (már mint engem), vennék egy sorsjegyet és szeretném megnyerni. — A nő olyan, mint a mókus: feltöri a legkeményebb diót, kivieszi a jóízű magvat és az üres héjat eldobja. Tehát — noha megjegyzése kissé brutális volt is — nagy meglepéssel értesültem róla és feltámadt bennem a vágy, hogy megismerjem önt. Ebéd után mellem ült és a bajuszán egy darabka sárgarépát láttam. Kinevethet, magam is kinevetem érte magam, de ez az ételmaradék a bajuszán ismét rosszakarójává tett. Mindent, amit mondott, furcsának találtam, és mikor elment tőlem, megkérdeztem a háziasszonytól: — »Nem volt ennek az embernek szalvétája?« — »Dehogynem, — felelte a háziasszony — hanem ez olyan filozófusféle.« Egy sárgarépás filozófus! Nem pompás dolog ez?

— Valóban...

— Ez az én emlékem, persze, nem az ön izlése szerint való, de most őszintének kell lennem. Mellesleg megjegyzem, hogy ön most, mikor arcán elégedetlenség és tettetett jókedv küzd egymás ellen, igen szánalmas formájú. — Nehány héttel később ismét találkoztunk testvérem falusi birtokán. Nem tudom, emlékszik-e még rá, hogy nagy társasággal kísértünk az erdőbe, ahol egy méhrajra akadunk. Vitakoztak: veszedelmes volna-e a méheket dühösíteni és ön meg akarván bennünket győzni az ellenkezőjéről, megrázta a fát, mely mellett ült. A raj egy része megröhanta önt. Mikor láttam, hogyan ugrál és hallottam, milyen kétségbeesett kiáltozással kapkod a szurások helyéhez, úgy kaczagtam, hogy több könnyem elfolyt, mint addig a legnagyobb örömben. Egészen nekidagadt ábrázattal futott ön a kuriába, de egy juhászkutya észrevette és utána talpalt. Ismét komikus harc támadt, mely azzal végződött, hogy a kutya egy darab fekete szövetet szájában visszatért gazdájához, míg ön továbbzaladt és ruháján magával vitte veresége átférlő tanubizonyosságait. Oh milyen rettenetesen nevettem én akkor! Ha mind az öt világrészben szobrokat állítottak volna önnek, én akkor sem hagyhattam volna a nevetést, — ámbár este magam is részvétet tettem.

— Tehát egész ismeretségünk alatt semmi más meg nem látott rajtam, csak azt a sárgarépa-darabkát bajuszomon és a kutyával meg a méhekkal való komikus jeleneteimet?

— Dehogy. Csupán azokat a benyomásaimat beszélem el, melyeket az illem értelmében el kellene hallgatnom. Ellenkezőleg, beismerem, hogy másféléket is észrevettem. Mikor hosszú idő múltán viszontláttam, — egy hangverseny alkalmával történt — ön egy szépasszony mellett ült. Soká és nagy érdeklődéssel társalgott vele. Elkaptam beszédjükből néhány mondatot, melyekkel foglalkoznom kellett. Megtanulnék spanyolul, — mondta ön — ha bizonyos volnék benne, hogy irtak ezen a nyelven egy csodaszép költeményt, melyet még semmi más nyelvre le nem fordítottak. Épenugy megtanulnám a szerelmet, ha azt gondolnám: a szerelem közvetítésével egy még semmi más érzésre le nem fordított benyomást nyerhetnék. — Vannak az érzésnek bizonyos finom szépségei, — felelte az a hölgy — melyek épenugy, mint a költészet bizonyos szépségei, csak az eredetiben élvezhetők. — Lehet, — mondta ön — de valóban érdemes-e egyetlen költemény kedvéért egy nyelvet és egyetlen asszonyért a szerelmet megtanulni? — Bizonyára — válaszolt a hölgy. — Helyes, — szolt ön — de csak a könyveket illetőleg, mert ezek legalább nem maguk válogatják meg tisztelőiket, hanem bizonyos mértékben mindenkinék tulajdonát képezik, de a nők... Ha én például beleszeretnék kegyedbe, mit használna az nekem? A szerelmi őrjöngésnek, a hiábavaló sóhajoknak előttem már semmi vonzóerejük nincsen, viszontszerellemre

pedig nem számíthatok, mert szívét bizonyára másnak ajándékozta már... — Isten vele — szolt a hölgy mosolyogva, és felkelt, hogy egy mellette ülő öreg urnak nyujtsa karját. — Ön egy olyan könyv tartalmát kezdte analizálni, melyet nem olvasott, sőt amelynek kötését is alig ismeri. Ezzel a hölgy távozott. Én megkérdeztem öntől, ki volt az. Már elvált asszony, felelte ön, és még el nem jegyzett. De mindig veszedelmes asszony, még házasemberekre is, jegyeztem én meg. Erre ön ezt válaszolta: — A feleségem csak minden égi szentet és földi papot szeret, én azonban semmiesetre sem tartozom e körbe és tisztelem a feleségem határvonalait. Ez az ön vigyázatlan kijelentése elárulta előttem, mennyire megfélemedezett ön a szép ismeretlenlennél még a legszükségesebb tartózkodásról is. Szemben belső tűz visszfénye égett, homloka gondolkodó ráncokba vonódott és ajkán egy-egy keserű mosoly vonaglott. Féltékenynyé lettem...

— Kire?

— Lassanként...

— Kérem, ne térjen ki a kérdés elől.

— Nem is teszem. Lassanként sikerült nyugodttá tennem önt és érdeklődését fölbresztetni. Aki zenét hallgat, jegyezte meg ön vidáman, miközben egy szép és okos nővel beszél, az megsérti a művészetet és úgy tesz, mint az olyan ember, aki egy Michel Angelo szoborra lámpát tesz szalonjában. — Szeretném tudni, mondtam én, kissé izgatottan, vajjon az ön szemében csuf és buta asszony vagy — lámpa vagyok-e? — Barátaim feleségei, válaszolt ön, az emberek teljesen elkülönített osztályát képezik számomra, minden visszatartó hiba és vonzó báj nélkül. Kedvelem önt kötelességből, ha különben meggyőződésből nem is kedvelném. Vagy — megfordítva... Szerencsére férjemet igénybe vette a szimfónia és lábával a taktust verte, különben észrevette volna rendkívüli izgatottságomat. Az intelligens és kellemes emberek bizonyos fajtája, bármily nevetségesek is, ha némán előttünk ülnek, mozgás és beszéd közben igen veszedelmes lehet. És ön akkor majd szenvedélyesen, majd gunyosan beszélt, de mindig oly mámorítóan, hogy lassan-lassan szédülés fogott el. Vannak férfiak, és ezek közé tartozik ön is, akik bennünket nőket folyton hipnotizálnak, gyakran minden határozott cél nélkül. Szavaikból izgató, de erős és kábító illat árad, melynek a nő ellentálni nem tud. Ön akkor nem turbékolta körül engem, de ha hazamenet azt kéri tőlem... hogy feledkezzem meg férjemről, nem tudom lett volna-e erőm megmondani önnek, hogy hazudik, ha barátjának nevezi.

— És mi gyógyította ki ebből kegyedet?

— Csaknem az egész éjszakát töprengéssel töltöttem és arra az elhatározásra jutottam, hogy ha a társadalom pontosan ismerné egyes tagjait és azoknak egymásra való befolyását, köteles volna az olyan egyéneket mint ön, a maga köréből száműzni. Mert jobb egy róka, mint egy mosuszállat, mely orrunkat tönkretesz. Meg voltam győződve felőle, hogy ön csak narkotizálja az asszonyokat, de nem szereti őket, csak gyönyörködik szerelni bolondériájukon, de nem kívánja őket, mint Belzebub örvend az emberi bűnöknek. Mindamellet szerettem volna minél előbb viszontlátni. És ismét a szép ismeretlen társaságban láttam önt. Mikor megpillantott engem, elbucsuzott tőle. Nagyon örvendtem neki, de még jobban annak, mikor ön így szolt hozzám: — Kegyed néhány nappal ezelőtt megkérdezte tőlem, ki az a gyönyörű teremtes — nos: a párisi regényviccek enciklopédiája. Miután akkor a hangverseny végén távoztam tőle, kegyedhez mentem. Ma azzal a megjegyzéssel emlékeztem erre, hogy a férfi, aki nem pillant egy távozó hölgy után, s nem követi néhány lépésnyire, bizonyítja ezzel, hogy egyebet udvariasságnál nem érez iránta. Ez tisztára párisi filozofia.

— De mily pontosan megjegyezte szavaimat!
 — Mert féltékeny voltam arra a hölgyre — ön miatt.

— Miattam? Köszönöm szépen

— Most először csókolta ön meg a kezemet. A csókok algebrai jegyek, melyek helyébe bizonyos értékeket kell tenni, hogy kifejezzenek valamit. Amit ön...

— Mi a kegyed kívánsága?

— Mi a kívánságom... mig kísértéssel teljes arczába, lángoló szemébe nézek s emellett kéjes öntudatlanságot érzek egész testemben...

— Ugy!

— Nem! Nem akarom az igazat kimondani. Inkább az ön szabálya alá vetem magam, semhogy... Vesztettem. A férjem csenget. Milyen jó, hogy jön.

III.

— Nem a férje volt, csak az ujság.

— Kár!

— Milyen veszély fenyegeti kegyedet tulajdonkép?

— A szegyen.

— Miért? Mert nem tudta kényszeríteni önmagát arra, hogy a teljes igazságot kimondja?

— Tulsokat mondtam.

— Meg fogom nyugtatni kegyedet azzal, hogy még többet mondok.

— Az istenért — ne tegye!

— Kérem, ne tiltson el a beszédétől, mert különben társalgásunk közönséges regény volna, de nem pszichológiai kísérlet.

— Megtört a bátorságom.

— Most csak nekem lesz rá szükségem. Egyébként legyen nyugodt. Egészen ártatlan, pogány Szent-János-tűz lesz az, ami fölött átszökösünk, anélkül, hogy belepottyannánk. Segítségére leszek ebben kegyednek.

— Ugy?

— Csodálkozik? Azt hitte talán, térdre fogok borulni és szerelmet vallok kegyednek s az ön szerelmét mentegem? Semmiképen. Kegyed nem istennő az én szememben s nem büns asszony, hanem csupán egy hazugságokban fölnevelt és sikerei által nekibátorodott nő, aki azt hitte, az igazság egész ábécéjét elmondhatja és ime megakadt az első szótagnál. Célzásai elegendők, volnának egy nőcsábítónak arra, hogy kissé elcsavarja az ön fejét — de nekem nem elegendők arra, hogy megcsodáljam önt. Ha pedig szemem szenvedélyt árul el, akkor először is fékezni tudom azt, másodsor meg a nő ujjonghat ezen, de a jó barát feleségének nem kell félnie. Ámbár, mint kegyed állítja, ajkam bágyasztó bizámot áraszt, még sem használtam soha, önökkel asszonyokkal szemben, semmi cselet és az ártatlanságot soha nem szerettem.

— No, ez különös izlés.

— De van helyes alapja. Az asszonyok többsége fölládozza magát, vétkezik, egészen naiv, öntudatlan módon töri meg a házaselet hűségét. Ezért aztán minden tilalmas gyümölcs izetlen vagy keserű. Rendesen következőképen folyik le a regény: A férfi ostromol, a nő megadja magát, de minden roham után bánkódik és a végleges győzelem alkalmával kétségbeesik. A nő hetykén hív párviadalra, de ha ellenfele eltalálja és a nő sebet lát öntestén, könnyeket hullat: nem hittem, hogy a fegyver töltve volt. Már most kérem: érdemes egy gyermekkel megküzdeni, aki azt hiszi, hogy a pisztoly csövében kenyér-galacsin van? Épp oly kevésbé érdemes szerelmessé tenni egy asszonyt, aki azt hiszi, a szerelem sóhajjal kezdődik, tanuk előtt és sóhajjal végződik — tanuk nélkül! Életünk minden területén a fúrjeket nagy csapat olyv fojtja meg, melyek éppen akkor csapnak legszivesebben áldo-

zatukra, mikor az legkevésbé van a veszedelemre elkészülve. Ezek a női ártatlanság tolerált tolvajai, akik penzióbeli lánykakat, önállóvá lett hajadonokat vagy vén emberek ifju feleségeit fosztják meg erényüktől. Az áldozatok pedig elhullanak, mert nem tudják, hogy a csók csak ösztökéli a vágyat, de nem elégíti ki a vágyat, hogy a férfi ritkán éri be azzal, ha különböző ízű borokat végigkóstol, hanem többnyire iszákos, aki a kelyhet fenéig akarja üríteni.

— Jó. De mi összefüggésben van ez velem?

— Egészen közvetlen összefüggésben. Én ellophatnám a kegyed szívét, de nem akarom. Mihelyt észreveszem, hogy egy asszony melegebb szavak hatása alatt önkéntelenül ellágyul, enged és áldozatra is kész, mely után pedig arczára a szégyen pirja, lelkébe a szemrehányás telepszik: otthagynom azonnal. Az ilyen nő kiskoru, akinek száz rubelre volna szüksége és az uzsorásnak ezer rubelről kiállított kötelezvényt ad. Olyan teremtesek, akik urukat a vasuti kocsiiban vagy a gőzhajón elárujják és aztán bűnük megbánásával a legpéldásabb asszonyokká válnak — legföljebb ostoba embereket vonzhatnak. Én tudnék egy asszonyt szeretni és a szerelemben a végtelenségig vinni. De olyat, aki pontosan tudja, hová visz az út és nem tekintene megbánóan a hátrahagyott ösvényre vissza. Kegyed azonban, nagyságos asszonyom, nem tartozik ezek közé.

(Folytatjuk.)

INNEN-ONNAN.

Ö A legujabb párt. Az új parlament megfogott egy többséggel és megszorodott egy kisebbséggel. Az új kisebbségi párttal, a szocialista párttal kicsiség dolgában csak a demokrata párt vetekedhetik, amely különben még azzal is hasonlít hozzá, hogy szintén a többséghez tartozik, amelyben ezidőszert együtt van a legnagyobb és a legkisebb kisebbség. Az első szocialista képviselőt a szegvári kerület küldötte a parlamentbe függetlenségű és negyvennyolczas programmal. A dualista program két fele közös vámtérület és hogy a nyolcz órai szocialistaság és nyolcz órai negyvennyolczasság közül melyik lesz a munka és melyik a — szórakozás, az majd elválik az utolsó nyolcz óra pihenőközében. Bizonyos elvi önmeghasonlásoknak okvetetlenül ki van téve az új párt, azaz hogy a — legujabb párt. Így mindjárt a katonai kérdések dolgában. A függetlenségű program tudvalevően az önálló nemzeti hadsereget követeli, a szocialista program pedig nem tűr semmiféle hadsereget. Itt tehát a nézetek, elvek összeegyeztetésére lesz szükség, aminek az egyetlen módja az, hogy a szocialista párt tiltakozik minden hadsereg ellen, de ez aztán nemzeti legyen, magyar zászlóval és magyar vezényszóval. Ez kissé bonyodalmas, de a választási elnök, ha ötletes ember, ettől a problémától megkímélhette volna a szocialista képviselő urat. Egyszerűen azzal, hogy leszavaztatott volna az ellenjelöltjére vagy kétszáz nem választó polgárt a népből. Föl kell tenni, hogy igaz szocialista jelölt, akinek szent elve, hogy: *jogot a jogtalan népnek*, ez ellen a határozottan szocialista reform ellen nem élt volna — petícióval.

* * *

Ö Uj bankó. Ötven esztendeje annyi új bankót nem adtak ki ebben a fájdalom, még mindig nem boldog országban, mint most néhány esztendő óta. Amióta a valutát rendezték olyan formán, hogy akinek azelőtt ezer forint volt az adóssága, most kétezer koronával tartozik, folyton tart a bevonás és kibocsátás, a napilapok kénytelenek voltak új állandó rovatot nyitni a frissen forgalomba kerülő bankjegyek leírására. Az Osztrák-Magyar-Bank több kommunikét ad ki a bemutatásra kerülő

ujdonságairól, mint akár a Vigszinház és ime még ezek között a kétségtelenül abszolút becsü ujdonságok között is akadt olyan, amelyet le kellett venni a repertoárról. Ez a megbukott ujdonság a tizkoronás bankó, amely igazán megdöbbentően rövid szereplés után ime lekerül a műsorról. Az igazgatóság, azaz hogy a bank kormányzósága már új darabot hirdet helyette a műpártoló közönségnek és a terjedelmes kommunikéből megtudjuk, hogy az új tizkoronás nem lesz kevésbé lila színű, mint a régi volt, ellenben hosszabb lesz nála másfél centiméterrel. A réginek tehát úgy látszik, az volt a Bank szerint a baja, hogy rövid volt egy kicsit. Szerintünk más volt a baja. Nem rövid volt, hanem kevés. A rövidségétől még maradhatott volna. Ezért kár volt újat csinálni, mikor az új se ér többet és ezt se adják olcsóbban. Különben is kissé bizalmatlanok vagyunk már a sok új bankóval szemben. Mindig azt hirdetik, hogy új bankó jön és mi csak azt látjuk, hogy a régi — megy.

* * *

△ **Szergiusz.** Szergiusz nagyherceget nem sajnálják se otthon, se nálunk. A londoni börze vállát vonogatja és azt mondja: all right! Egy ilyen bomba pont a sikerült mondat után. A legtöbb ember előre látta, néhányan előremondták, valamennyien pedig érthetőnek találják. Ez *rendben* van, csak egy nincs *rendben*. Bizonyosan Szergiusz nagyherceg is tudott annyit a maga dolgáról, mint a City börziánerje, hisz maga is elsőrangú spekuláns volt. Ha élne, magától értetődőnek tartaná, hogy megölték. A míg élt, de hogy is hitte, hogy a nép rajong érte és virágot szórna a kocsija elé. Tudta, legalább látta sorsát és mégsem tágitott, mégis megmaradt Oroszország rossz szellemének, az elnyomottak átkának. Zsarnok volt, az autokrácia oszlopa és ezért a sötét eszméért nemcsak megölték, hanem meg is halt érte. Világos tudatában, hogy mi várhat rá, mint a szabadság hőse, aki életét rászánta hazája megmentésére, úgy élt ez a császár nagybátyja is a zsarnokságnak, a kancsukának, a bilincsnek és a szabad rablásnak. Mi, akiknek csak szabadsághőseink vannak, nehezen értjük meg, hogy a zsarnokságnak is lehetnek hősei és mártirjai. Hogy zsarnoknak lenni nem mindig gonoszság, de mindig meggyőződés. S a zsarnok éppugy meghalt hazájáért, mint a bombavető szabadsághős. Csak hinni kell valaminek és meghalni érte — a többi mindegy, a halottnak is, az életnek is.

* * *

♠ **Firenze gentile-nek,** a virágok édes városának a nevét most bűnpiros és gyászfekete kerettel szegte be az aktualitás. Ott hullt ki állítólag megint egy szál lilium a Montignoso grófnő reszketeg ujjacskaik közül és Otto Erich Hartleben haláláért is azt a három esztendő körül, amit az arno-parti tündérvárosban töltött — álom és józanság nélkül. A márványistenekre, amelyek a város földjén virulnak, ebben a vádban lehet valami igazság! A firenzei éjszakák valóban alkalmasak arra, hogy elpusztuljanak benne azok az emberek, akiket nagyon szeretnek az istenek. Mert Firenzében nincsen éjszaka. Csak meleg és izgató homály, titokzatos és kéjes, mámort és csókot parancsoló. A nap, miután sugarai megtöltötték az embereket kedvvel és tüzzel, estende diszkrétül elvonul és ráhuzza a sötétség függönyét a boldogságot szomjazó városra. Csak a szemek csillognak és a rubintfényű chianti a hosszonyaku kristályüvegekben. És jönnek az álmok, anélkül, hogy aludnia kellene értük az embernek. A mulató pogány istenek mámorának párja ómlik a kövek körül. A gyermek Bacchus homlokán égő piros lesz a sárga szőlőlevél és Venus estharmatos ajkáról millió csók és millió sóhaj száll szerte a levegőbe. És ide küldték Otto Erich Hartlebent aludni és Montignoso grófnőt vezekelni! Én nem tudom a márványistenek sirva fakadtak-e ezen a méltatlanságon, vagy kaczagtak-e a döreségen, amely az ő hatalmukat ilyen lekicsinyléssel alázza meg: de az bizonyos volt és csak természetes, hogy bosszút állottak érte. Hartleben itt az ő

városukban felejtett el végképpen aludni és Montignoso grófnő itt csinált még egy folytatást a — befejezéshez. Ami azt jelenti, hogy Firenze egészségesen került ki a megpróbáltatásokból.

* * *

△ **Huszár Adolf.** Bánffy bukásakor nyugalomba akart vonulni. Elég titkot őrzött már akkor is a rendelkezési alap vidám kezelője. De jött Széll és azt mondta, nélküle nem tud élni. Maradt. Széll bukása után nem akart nyugalomba vonulni — Tisza gazdát önmagától szolgálta. De most már megy, sőt ment is. Végigcsinálta az összes kapitulációt, a régi rendszert összes »átkosságai«-val s ő, aki minden ilyen átkosságról tudott, ragaszkodott hozzá a lelkes ember szeretetével. Most már nem bírja tovább, új emberek jönnek és azt mondják, új világot hoznak magukkal. Hát jöjjön csak az ő helyébe is más ember, aki elhiszi az új világnak, hogy új. Van a jövevények között nem egy, akivel dolga volt. Nem kell tartania semmitől: Huszár Adolf bácsi nyugalomba vonul, memoireokat nem fog írni. Jaj, ha írta! Micsoda könyv és micsoda megismerés volna az. Be más színben mutatkoznának dolgok és emberek s micsoda csodálatos ember ez a Huszár Adolf, aki ismerve mindent és mindenkit a maga mivoltában, mégis jókedvű, szives, adomázó és még a Lipót-rendjéről is tud pikantériát.

* * *

♠ **A becsület hálottja.** Az állatkertre tavaly óta rájárt a rud. Egyik vád a másik után omlott rája. Kisütötték róla, hogy nincs ott se állat, se kert. Aminek kertnek kellene lenni, az már részben czirkusz, részben Ósbuda, részben Vampetics. Ami pedig állat lenne benne, az részben növény, részben meg ember. Megírták, hogy a foka tengeri füvel van kitömve, a struczmadár a külföldi textil-ipar egy kiválóan sikerült terméke, az oroszoknak pedig hónapos ágya van a Dembinszky-utczában, mert az igazában egy ember az állatban, aki havi ötven koronáért üzi ezt a keserves mesterséget. Mondom, a vádak zápora úgy omlott az állatkertre, mint a jégeső. A vastagbőrűek nem reagáltak. Az orrszarvu nyugodtan türt, hogy ruhafogással kombinált matrácznak gyanúsítsák és a viziló még csak el se nyerítette magát arra a rágalomra, hogy ő egy nyugalomba vonult korcsmáros. A teve csak annyit mondott, hogy: a kutya ugat, a karaván halad és nyugodtan viselte tovább a két pupját, holott igazában állítólag csak egygyel sujtotta a természet. A második csak — nagyon jól sikerült. Csak egy, egyetlenegy állat szive és vére mozdult meg a gyilkos gyanúsításokra. Az igaz, hogy ez az állatok ugynevezett királya volt: az oroszlán. Neki fáj a dolog és érezte, hogy tennie kell valamit. De mit? A legegyszerűbb dolog lett volna fölfalni a csufofódot. De ez a mostani züllött viszonyok között keresztülvihetetlennek bizonyult. Nyilatkozni az ujságban: ezt már elcsépelte Jónás, a viziló. Gondolt egyet és így szólt: Az én életem így már ugye élet: derüljön ki az igazság a bonczolásnál! — És megdöglött. A becsületért döglött meg. Most már el kell ismerni, hogy — igazai oroszlán volt.

* * *

— **Melegedő szobák.** Vettük és adjuk a következő levelet: Kedves Kiss, az irodalomról, veheti észre, végképp letettem, de szívbéli ügyeimmel még kikiváncokozom a nyilvánosság elé. Maga tudja, hogy kettőm is van ilyen: az Ingyen Tej s a melegedő szobák. Az Ingyen Tej dolga, hála istennek, nem szorul már rám, azzal azok a borzasztó szabadkőművesek törődnek, akik nyilván azért táplálják és dajkálják a szegény kisdedeket, hogy aztán az ő őrdögnek annál kövőbb falatokat szállíthassanak. De a melegedő szobák már az idén télen majd hogy egészen ki nem hültek; a láng, amely melegített volna bennük, a hagyományos magyar szalmaláng volt; azok a kedves és aranyos uri asszonyok, akik tavaly és tavaly előtt

törődtek a szegény fagyoskodókkal, az idén is kedvesek és aranyosak maradtak, de már nem törődtek a dologgal. Ketten tartottak csak ki a szent ügyben: gróf *Apponyi* Albertné és *Hertzka* Elza; "az ő melegedő szobái az idén is meleg voltak, s meleg szívvvel és erős eltökéléssel akarják most már csak azért is megcsinálni a dolgot, ha az idén nem sikerült: esztendőre — s én meg nem állhatom, hogy ne üdvözöljem őket szép kitartásukért, s minden okos és jó ember figyelmébe ne ajánljam nemes vállalkozásukat. Mentől többen vesznek benne részt, annál kevesebb gond és áldozat jut egyre, s annál biztosabbak lehetnek abban, hogy az akció ér és el is ér valamit, és igazi nyomorúságon igazán enyhíthet. Mentől többen és mentől előbb; a jótékonyág is hangya, melynek nyáron kell gondolnia a télre. Üdvözli magánéletbe vonult barátja: *Emma*.

Művészet.

M. Feri de Szikszay. Ha arra a kérdésre keresünk választ Szikszay Ferencz kollektív kiállításában, hogy miért épen most jött haza ezzel a kollektívval s miért nem tavaly vagy jövő ilyenkorra, bizony nem találunk semmit, ami ezt a választ megadná. Mint talentumos fiatal ember ment ki külföldre s már akkor tudtuk róla, hogy sok szirupos, nyúlós finomkodás mellett őszinte piktorérzései is vannak, hogy meg tud fogni egy-egy gyorsan elvillanó színes benyomást a skótos melankoliába szomorodott mezőkön és tudtuk azt, hogy nagyon keveset tud rajzolni. Ma ugyanezt konstatálhatjuk a kiállításán. Témái megszáporodtak talán s a napernyős asszonystaffázt körülvevő, francziára fordított Neográdi tájak mellett vannak glasgowi borongások, utánérzései mondjuk a James Paterson lágyan egymásbaomló színelemeinek, s vannak marine-ok, csinosan megfestett tengerek, sem jobbak, sem rosszabbak, mint a Hock-ara alatt a szalonban látott »Várakozás« tengere. De valami olyasfélét, ami újabb állomás volna a Szikszay művészetében, valami olyasfélét, ami megmagyarázná, hogy miért épen most rendezett idehaza kollektív kiállítást, valamit, ami kész volna, nem találunk a 200 egynéhány kép és rajz között. Még a rutinja sem fejlődött s ma sem tudja elleplezni rajztudatlanságát a leg-sűrűbb ködökkel és a legflottabb dolgozásmóddal sem. És végre is be fogja majd látni, hogy épen a látszólagos rajztalansághoz, az impresszionizmus hirtelen színbenyomásainak fixirozásához kell a legföltétlenebb rajzbeli biztonság, s ha belátja ezt, akkor majd — jó egy pár év múlva — képes lesz végighuzni egy tele ecsetet a vásznon, úgy, hogy egy eleven fatörzs maradjon nyomában és képes lesz belevágni a zöld tájképbe egy czinóber-vörös foltot, úgy, hogy abban egy virágot szedő lány élete lüktessen. Akkor azután nem fogjuk kérdezni mi sem, hogy miért rendezett kollektív kiállítást.

—m.

SZINHÁZ.

Opera. A budapesti színházaknak van egy szinte gyógyíthatlan betegsége: a közönség jobbhöz szokott és nem tud erről leszokni. Sok a színházunk ahhoz, hogy jó legyen, hogy elég jövedelmező legyen ahhoz, hogy jó legyen. Az is nagy baj, hogy olyan színházainknak, melyek műveltjeinkre s világlátott rétegeinkre számítanak, gazdag és régi kulturák színházainak emlékezésbeli versenyével kell küzdeniök, mint ahogy a magyar íróknak nemcsak egymással, hanem a világ nagy íróival is versenyezniök kell a magyar közönség előtt, a mi szegény és pénzetlen kis színházainknak Páris, Berlin és Bécs emlékével kell megküzdeniök. Egy színházunk van, mely eddig teljes diadallal került ki a versenyből: a sokat szidott Opera. És, különös: éppen azóta, mióta a *star*-rendszer apadt benne, a gála-produkció csökkent, s a színházunk volt bátorsága

leszállani a becsületes középszerre, nagyobbára itthoni emberek itthoni munkájára támaszkodni. Egy este az Operában: a budapesti művelt ember számára kezd olyasmi lenni, mint az angol embernek az ebédje, melyhez kiöltözködik, megfedkeznek a napszámról, s melynek előre örül. Szép színház, kellemes közönség és szép dolgok jó előadásban; magyar Európa; a magunk erejéből és erői révén való összefüggés az egész művelt világgal; városi sőt világvárosi élet idegesség és rossz hazafellekiismeret nélkül. A budapesti ember kezd rájönni, hogy a muzsika nemes és jóleső multság s a művészet s az előkelőség idöltésnek is kellemes.

Az arany patkó. Érdekes szezonja van az idén a Vigszínháznak. A publikum aszerint osztogatja a sikert, hogy mennyire tér el a darab a francia bohózatoktól, s mentől másabb a darab, mint a francia bohózat, annál jobban beveszi a publikum. Kadelburg bohózata a lehető legkevesebbé hasonlít a mult szezonok repertoárdarabjaihoz, tehát sikere volt. Valami csömör van itt jelen s ez lehet az oka, hogy a folytonos gall pezsgő után még a német sör is ilyen jól esik. A Vigszínházban különben sincs szükség szellemes darabra. Ezek a színészek az egyszeregyet is el tudják úgy játszani, hogy a publikum gurulna a nevetéstől s ezt a hatást Hegedüs, Góth, Balassa, Tapolczai, Nikó Lina és Gazi Mariska most is elérték. Kadelburg helyett szellemesek ők s ez elvégre mindegy a publikumra nézve.

Mulató istenek. Az *Amfitrion* — melyből a Magyar Színház legutóbbi operettje készült — Molière megírta, Kleist átdolgozta, Fulda megverselte, két bécsi ur librettóvá alakította és Heltai Jenő magyarra fordította. Mindent csináltak ezzel a darabbal, csak mulatságossá nem tudták tenni. A kosztümös műhelyben szabják és varrják a komikumát, igen rosszul. Két pár kosztüm a bonyodalom: Jupiter Amfitrionnak öltözik, Merkur Szóziásznak öltözik, egyszerre csak megjelenik az igazi Amfitrion és az igazi Szóziász, a párok kergetőznek, boszantó csökönységgel biztosítják egymást arról, hogy én vagyok te és te vagy én, közben Jupiter szerencsésen elintézi kis kalandját Amfitrion feleségével, a férjjel való lovagias ügyet ravaszul elsimitja és vége az operettnak. A Magyar Színház színlapja szerint így mulatnak az istenek. A mulatsághoz *Lehár* Ferencz muzsikált igen kellemesen. Bájos tabatière-à-musique zenét irt, amely olyan halk és finom, hogy sohasem fog kihatalni az utcára. Sajnos, ilyen finomságokból nehéz villát építeni. S mert *Lehár* villát akar, vagy talán már palotát is a Ringstrassén, vissza fog térni a vaskosabb, szilárdabb, biztosabb építőanyaghoz: a gassenhauerhez. A színház szépen mutatta be a darabot. Kedvvel, ambícióval és szerető figyelemmel a premiéren jelenvolt szerző iránt.

..

IRODALOM.

King Lear.

Lear király tragédiája, a könnyeknek és a kacagásoknak ez a tébolyodottan szép költeménye már háromszáz éves. A Shakespeare-kutatók nagyjából megegyeznek abban, hogy ez a tragédia 1605-ben készült. A régiek közül Malone, az újak közül Dowden és mások kutatásai alapján tehát a mostani évet »Lear király« háromszázadik évfordulójának lehet tekinteni. A korabeli Stationer's Registersbe csak 1607-ben van bejegyezve, de meg van ott említve, hogy a darabot már 1606 december 26-án Whitehallban eljátszották I. Jakab király előtt.

Teljes pompájában, alkotó erejének legmagasabb ivén mutatja a negyven éves Shakespeare. Valószínű, hogy ez időtájt vált meg a Burbage társulatától és telepedett meg Stratfordban, vidéki birtokán. Hogy az odaváló tizedet kibérelte, tehát már módos ember volt, azt korabeli okmányok bizonyítják. Túl volt már ifjusága küzdelmein.

Szerencsétlen atyjának, a jóra való keztyüsnek megszerezhetette azt az örömet, hogy visszavásárolta elvesztett birtokát. Már nem kellett hatalmaskodó földesurak elől menekülnie, mert atyjával együtt a gentrybe lépett be a király engedelmével. Eladó sorban lévő leányai voltak már, Susannah huszonkét éves, Judith husz éves volt ekkor, de fia a Shakespeare név büszke örököse, aki keresztnevűl a halhatatlan Hamlet nevet kapta, már nem élt.

Vidéki magányában Shakespeare egészen elmerülhetett abba a hatalmás költeménybe, amelyben az emberi szenvedelmeknek, indulatoknak, szerelmeknek, az élet mélyrengésű szenvedéseinek és tarka-barka kaczejainak nagyszabású vízióját álmodta meg. Minden szava, minden mondata jelentősen viszhangzik az emberben, a mellékes epizódok, monológok és párbeszéddek is egy-egy életprogramot, egy-egy emberi lelket világítanak meg. Seholy szünet. Gondolatok rajzanak fel, amelyek oly magasra szállnak, hogy szinte már vízióknak látszanak és csak az örültek meg a bohócok tarka nyelvét bírják el. Seholy felesleges szó, felesleges epizód. Mindenütt termékenység és kiválasztás.

Oly nagy a művészi lenyűgözés ebben a darabban, hogy sokan azt hiszik, a brit király kitöréseit csak az irhatta, aki az irás pillanataiban maga is meg volt bomolva. De akkor honnan az a jelképes, de tiszta értelem, amely a legnagyobb bolondságok mélyén is lappang? Honnan a »rendszere«, honnan ez a csodálatos l'art pour l'art költészete annak a demenciának, amelynek pontos fázisait az orvosok naiv csodálkozással ismerik fel a »Lear király« jeleneteiben?

Ez bizony nagyobb rejtély mint a híres »Great Kryptogramm«. Egy gyöngye elméjü és később paralitikkussá is lett amerikai hölgy, Delia Bacon vetette fel először azt a hóbortot, hogy a Shakespeare darabjait voltaképp Verulamii Bacon írta és akadt később, 1888-ban egy tudós hírv amerikai is, Ignatius Donnelly (a »Caesar emlékszóbra« szerzője,) aki azt akarta bebizonyítani, hogy a Shakespeare név, ami dárдавetőt jelent, tulajdonképp a Bacon álneve, mert egy Shakespeare-dráma korabeli kiadásán egy dárda (görögül: acon) van és körülötte a czifraságból a B betűt is ki lehet hámozni. Egész kulcsot csinált ehhez »a nagy kriptogramhoz«, de az ellenfeleinek ugyanazzal a kulccsal sikerült a Shakespeare és Bacon egy-egy mondatából ezt kibetűzni: »Donnelly bolond.«

Sokkal veszedelmesebb oldalról támadják meg Shakespeare azokat, akik azt igyekeznek kimutatni, hogy a drámái régebbi angol darabokból vannak kompilálva. Londonban a Bacon-társulatok és különböző anti-shakespeareánius folyóiratok valóságos hajszát indítottak annak a keresésére, hogy mi rosszat mondtak a kortársak a »Lear király« szerzőjéről. Idézék Peelt, aki Shakespeare-ről kijelentette, hogy költőmajom, aki »alkuszból tolvajjá lett«; Ben Jonsont, aki erről a »Shagspere«-ről az mondta, hogy »mindent felszed és idegen tollakkal ékeskedik.«

Ezek elfelejtik, hogy a kortársak a legrosszabb ítélőbirák. Mert ha fel is tennők, hogy Shakespeare minden drámája mindenfelől össze van lopkodva, még akkor is le kellene borulni olyan nagy tolvaj előtt, aki a világ legfelségesebb drámáit tudta összecseppeni. Az ilyen plagizálást tanítani kellene az iskolában.

Az a szél, amely a kortársak harasztjában zörög, nyilván nem más mint, hogy Shakespeare a témáit idegen forrásokból merítette. A Lear király és három leánya történetét is egy korabeli krónikában, Holinshed krónikáiban találta. Az is valószínű, hogy egynémely alakjának már multja volt az angol színpadon és ő »csak« a prometheuszi szikrát lopta beléjük, hogy emberré legyenek. Lehet, hogy egy-egy régi dévaj utczai nótát, amilyeneket a Bolond és Szegény Tamás nyakrafőre belekevernek a mondókájukba, szórul-szóra átvett a jellemzés kedvéért.

Mindebből nagyon könnyen megteremhetett a vád, hogy lop ez az ember, akinek szellemi erejétől alighanem rettegtek a korabeli írók »minorum gentium.«

Négyszáz esztendő változó izlését, örökké működő kritikáját bírta el az ősz Lear király, aki két gonosz leányának adta oda minden hatalmát és vagyonát, az utolsó leányát pedig, last but not least, kitagadta, pedig ez volt hozzá igaz szívvél.

És ebből a gyermeki hálátlansággal, fattyugyerek gonoszságával, házasságtöréssel, gyilkolással, szemkitolással, és csalással telt rémkrónikából, ponyvatörténetből csinált Shakespeare egy apokaliptikus költeményt, amely a János víziójától csak abban különbözik, hogy a földön jár. A földön jár és mégsem sározza be magát. Vértócsákon, szemkitoláson és más emberi brutalitáson keresztül is valami emberfeletti az iver és a szeretet eszméje felé szökik.

Csodálatos, hogy Tolsztoj több ízben nyilatkozott Shakespeare ellen. Nyersnek, immorálisnak, talpnyalónak, a nép megrágalmazójának, durva viccelőnek mondja, akit megtévesztett néhány arisztokrata leereszkedése. Tolsztoj az egész Shakespeare-kultuszt tömeg-szuggesztiónak tartja. Az ő szemében Shakespeare csak »artista«, akiben semmiféle erkölcsi komolyság nincs.

Tolsztojnak ez őszinte nyilatkozata talán több világot vet a Shakespeare művészetére, mint némely vaskos monográfia. Implicite meg van benne a Shakespeare képe: egy ember, aki ép úgy nem tud lelkesedni a szegényekért, mint a gazdagokért, aki előtt az élet szenvedései ép oly jelentéktelének, mint az örömei, aki a gyilkolásban ép oly kevés bünt lát, mint a legédesebb csókban, aki végigcsinált és végigérzett mindent anélkül, hogy valahol elfelejtette volna magát, aki a gondolkodást — mint a hogy a Bolond mondaná — mindig elrántotta a kellő pillanatban a tüztől, hogy meg ne kozmásodjék, aki végül is művész, legelső sorban művész, mert ez az egyetlen hazugság, amely a legjobban esik és a legjobban illik neki. Shakespeare is, mint Tolsztoj, mindent megértett és van is a gondolkodásukban valami rokonság, ami a legnagyobb elmék közt mindig észrevehető, de bár a Tolsztoj művészetét, legerősebb oldalát csaknem a Shakespeare mellé lehet állítani, úgy látszik, hogy a stratfordi földbirtokos kevésbé elfogulatlanul tudott gondolkodni mint a jasznapolyánai.

Lear király a legnagyobb elfogulatlanság, amit művész ember le tudott írni. Nincs benne se jó, se rossz ember, se jó, se rossz irány, a legrosszabb cselekedet is olyan természetesnek és emberinek tűnik fel benne, mint a legnemesebb cselekedet. Az undor a rossztól, a vonzalom a jóhoz kívülről érkezik, az olvasótól. Magának az írónak a szimpátiáját egy alakja sem köti le: tud lelkesedni a jókkal és megérti törekvésüket, de tud érezni a gonoszokkal is, akiknek a lelke nyitva van előtte. A szerelemnél, amelyből a francia király elveszi a kitagadott Cordéliát, csöppet sem tűnik fel természetlenebbnek a Regané, aki a férjét akarja eltenni a láb alól Edmund iránt való szerelméből. A fattyu Edmund minden gonoszságát érthetővé és kevésbé félelmetessé tudja tenni egyetlen monológjával, amelyben lázadó, aljas természetét maga igyekszik szépíteni azzal, hogy vele csak bosszút áll az emberiségen, amely őt törvénytelennek bélyegezte. Nincs ebben a drámában erény, amelyet az író szemé tulbecsülne és nincs bűn, amelyet túlságosan megbélyegezne. Talán ezt érzi Tolsztoj, hogy a Shakespeare drámáiban nincs meg a jónak az a megbecsülése, amely a rossz elitelését jelentené és viszont. Etikái értékelések helyett azzal szolgál, ami ezek mögött van: az emberpéldány káprázatos változatával, amely ama két szélsőség közt ingadozik, amit könnyebbség okáért jónak és rossznak nevezünk. Ez az, amit Tolsztoj csak artisztikusnak talál.

Maga ez a Lear király is szinte allegóriája az embernek. Egy aggastyán, aki csak akkor kezdi ismerni az embereket, mikor a leányai kidobják a fergetegbe, czikázó villámok és mennydörgés közé. Addig nem hitte a lehetetlent és csak most nyilallik át bomladozó, nyíló agyán, hogy nincs erény a földön.

De ez az igazság sem igazság, mert ime körülötte néhány jó bolond van, aki kitart még a nyomoruságban is. Csak a szenvedés tudta őket ilyen közel hozni egymáshoz.

Sajátságos liga ez a keserű bolondok ligája! Mi fűzi össze őket? Véralkat, származás vagy még titkosabb valami? Egyesülni is oly ritkán egyesülnek, mert sokkal hamarabb elpusztulnak. Mennél jobbak, annál gyengébbek. A Cordélia megölésével mintha a világrend dőlné össze!

És a világrend mégsem dőlt össze, hanem nyugodtan áll fenn az »igazságos« és »igazságtalan« hullák felett. Mint Gloster mondja: »Mik a legyenek a pajkos gyermeknek, az vagyunk az isteneknek mink: mulatkozásból öldösnek el bennünket.« És maga Lear is; »Unaccommodated man is no more but such a poor, bare, forked animal.« Szegény, mezitelen villásállat az ember!

És a tragédiája is nem olyan fenségesen neveltséges-e mint Lear királyé, aki jár

Örülten, mint a feldult tengerek,
Fennhangon énekelvén s koszoruja
Vadfüstikék, tikhur, bogács, bürök
Kakukvirág, konkoly s minden, mi gyom
Az éltető gabnák között terem.

Szini Gyula.

Gerő Ödön: Két világban. Regény. A Franklin-társulat kiadása. A szociális szellemű regények legtöbbike, ha ahhoz a közönséghez akar szólni, amely a régebbi »társadalmi« regényekből csak a szerelmi históriák fordulatait szerette meg, kénytelen-kelletlen felvesz valami szerelmi románt, amelylyel a maga társadalomkritikái elmélkedéseinek és teóriáinak hosszadalmaságán keresztül is ébren igyekszik tartani az érdeklődést. Ez a kegyes család az, ami a »tendenciózus regényt« leginkább jellemzi. Művészi szempontból teljesen mindegy, hogy miféle tendenciát akasztanak a szerelmi história nyakába, mert az ember mindig kellemetlenül érzi, hogy az, ami tendenciózus ezekben a művekben, oda van ragasztva az alakokhoz és nem belőlük fejlődik spontán és természetesen. A Gerő Ödön »Két világban« című regénye tul van a szociális regénynek ezen a kezdő lépésén. Az ő szerelmi történetének közepében a hősnője, Tilda, áll, aki az intellektuális leányok minden szenvedésén keresztülment és aki magából kifelé lett proletár érzésűvé. Ezzel a regény pszichológiai folyamata már előre meg van szabva. Tilda ugyanis azok közé a leányok közé tartozik, akikre mi férfiak, akik az életben és a kenyérért való küzdelemben többé-kevésbé korrumpálódunk, bámulattal szoktunk feltekinteni, hogy annyi gazság és piszok közepett is meg tudták őrizni a legnemesebb nőiséget. Tilda ebben a regényben nemcsak a legőszintébb lélek, hanem egyszersmind tisztábban is lát mint a férfiak. Gerő Ödön akaratlanul is azokra a modern francia feminista írókra emlékeztet, akik a Lucien Mühlfeld bámulatosan szép »L'Associée« című regénye óta homályba szorítanak mindenféle nőikicsinyítő teóriát. Az ő nőalakjai, éppen úgy, mint a Gerő Ödöné, bár egy kissé a jövő dalára vannak hangolva, mégis úgy lépnek elénk, mint akik az életben ma is lehetségesek. Ezek a modern és leendő Volumniák még akkor is tisztán, logikusan, nemesen gondolkodnak, amikor Coriolanus már bolondságokat követ el. Gerő Ödön is egy »erős szűzet« rajzolt, de poétikusabbat mint a Marcel Prévost-é. Prévost mintha gyorsan utána akart volna sietni a feminizmus újabb irányának, Gerő ellenben a maga szociális gondolkodásában magától eljutott oda, ahol — akár véletlenül, akár a modern gondolkodás révén — a francia feministák legerősebbjeivel találkozik. A nőkkel szem-

ben nagy bók az ő regénye, amelynek férfialakjai, ezek a félig lázadó, félig gyáva, kávéházi szocialisták egy perczig sem tudják megnyerni szimpatáinkat. Nagyon jelentéktelenek, nagyon tehetégtelenek ahhoz, hogy a kávéházi atmoszférából kilépjenek, és ezért Tilda azt választja ki közülök, akiben még legtöbb volt az őszinteség, a becsületesség és a szenvedés. De még ez is szárnalmas alak a Tilda nagy, szabad lelkéhez képest. Vajjon — és erre a kérdésre nem merünk közvetlen feleletet kihámozni a regényből — Gerő Ödön a nőben látja-e azt, aki maga is megszabadulva a rabszolga-sorsból, meg fogja tanítani a férfit az őszinteségre, becsületességre, emberi nemességre? Valóban, mi annyit dolgozunk és oly hamar demoralizálódunk, hogy ma-holnap nekik kell majd tisztán gondolkodniok. A Pascal gunyos mondását a »Cleopatra orráról« még oda fogják módosítani, hogy milyen volna ma Európa térképe, ha Cleopatrának esze nem lett volna?

Petelei István: Az élet. »Az élet« című két kötetben *Petelei* István többi éveinek termelését gyűjtötte össze. Megtaláljuk benne Petelei összes erényeit és hibáit, amelyek egyéniségét alkotják. Erénye a hű, becsületos embermegfigyelés, amely alakjainak rajzában teljesen érvényre jut. Leiró művészete minuciózus, de finom és egyre művészibb kifejezésű lett. Nyelvének minden különössége és cifrázása mellett is hajlékony, hajszálfinom fordulatai vannak úgy, hogy a székely dialektus, amelyet hangszerül választott, amennyire zavarott, ahol nem vagyunk hozzászokva, annyira emeli a hatást ott, ahol ez a zamatoság hozzáillik a helyzethez, a hangulathoz, a festéshez. Hogy Petelei hibájáról is szóljunk és a legszigorubb mértéket alkalmazzuk vele szemben: nála a nagy indulatok, szenvedések, tragédiák olyan viharok, amelyek egy pohár vízben játszódának le, legalább reánk nézve. Alakjai messze esnek érdeklődésünkől, mert bájosan jelentéktelenek, úgy hogy nem ők érdekelnek bennünket, hanem az a művészet, amely rájuk van pazarolva. Ez a megjegyzés Peteleinek a gyöngébb novelláira vonatkozik, mert ott, ahol emberei lelkének legfinomabb hurjain játszik, virtuozitása bámulatos. Rendszerint ezek az elbeszélései vannak a legjobban, a legszebben és a leggondosabban is megírva. Itt az olvasót az első szótól az utolsóig viszi és magával ragadja az elbeszélés. Ebből a kötetéből legjobban tetszenek nekünk az »Apró képek« című ciklusának legfinomabb darabjai (A tavasz, Az uram, Az anya kicsiben, Levele érkezett a kisasszonynak, A tudatember), amelyeknek a filigrán művészete elsőrangú. Többi elbeszélései közül még a legszigorubb mértékkel is szeretni tudjuk »Az édes anya«, »Görög trátyi és az apja«, a »Játék«, »Az ördög«, »A bibliás ember« és az »Őszi éjszaka« című elbeszéléseit.

HETI POSTA.

Nemo. Bársonytaláru éj... Minden felvérzi szívem... a te kéked... És így végig csupa mesterkéltségek! És Ön ezeket szépnék találja?

Kassa. *Kereskedelmi alkalmazottak.* Hol vegyünk mi annyi papírost, annyi ingyen példányra, ahány szövetkezet, Önképző, Club, Egyesület ingyen példányra aspirál!

Nyiregyháza. R. Gy. Ön helyesen írja. Eredete hihetőleg a Szerelmi törvénytörvények idejébe nyúl vissza. Bővebbet mi sem tudunk róla.

Kolozsvár. K. M. Strófák. Besoroztuk.

Hajnali utazás. A pointje egészen azonos egy nagyon ismert költemény utolsó soraival, azért nem adtuk ki. Pedig Önt erősen nélkülözzük.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **KISS JÓZSEF.**

A »Modern könyvtár« könyvkölcsönző vállalat (Budapest VI., Király-utca 70.) előfizetőinek Budapestre házhoz szállítja, vidékre postán küldi a magyar, francia, német és angol irodalom legújabb termékeit. A »Modern könyvtár« előfizetői minden új művet már annak megjelenése napján kölcsönképen megkaphatnak. Aki tehát a modern irodalommal lépést kíván tartani, aki tisztán, új könyveket akar olvasni, az forduljon telefon vagy levelezőlappal utján a »Modern könyvtár«-hoz, melynek vezetősége készséggel ad meg minden közlelbi felvilágosítást. (Telefon 82-24.)